

Bu Proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından ortak olarak finanse edilmiştir

STRATEJİK ÇEVRESEL DEĞERLENDİRME YÖNETMELİĞİ'NİN UYGULANMASI TEKNİK YARDIM PROJESİ

EuropeAid/133447/D/SER/TR

Sözleşme N⁰ TR2010/0327.02-01/001

SÇD REHBERİ SU YÖNETİMİ SEKTÖRÜ

NİSAN 2016

Bu yayının içeriği sadece Eptisa Mühendislik liderliğindeki Konsorsiyumun sorumluluğu altındadır ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır.

BELGE DENETİM SAYFASI

Sözleşme Makamı	: Merkezi Finans ve İhale Birimi
Faydalanıcı	: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı
Proje	: Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliğinin Uygulanması Teknik Yardım Projesi
EuropeAid No	: EuropeAid/133447/D/SER/TR
Başlık	: Su Yönetimi Sektörü SÇD Rehberi (Faaliyet 1.17)
Rapor Durumu	: Final
Sunum	: 03.05.2016
Hazırlayan	: Martin SMUTNY – SÇD Uzmanı, Pier Roberto REMITTI- Takım Lideri
Kontrol Eden	: Pier Roberto REMITTI – Takım Lideri

Proje Detayları

Proje Başlığı: Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliğinin Uygulanması Teknik Yardım Hizmet Sözleşmesi No: TR2010/0327.02-01/001	İlgili Kurumlar: Sözleşme Makamı: Merkezi Finans ve İhale Birimi (MFİB) Faydalanıcı: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (ÇŞB)
Proje ref. No. EuropeAid/133447/D/SER/TR	İletişim kurulacak kişi (İlgili): MFİB: Sayın Pakize Berna ERGUN Tel: +90 312 295 49 00 Faks: +90 312 286 70 72 E-mail: Berna.Ergun@MFIB.gov.tr ÇŞB: Sayın Nihan Şahin HAMAMCI Tel: +90 312 410 17 37 Faks: +90 312 419 21 92 E-mail: nihan.hamamci@csb.gov.tr
Sözleşmenin İmzalandığı Tarih: 12.03.2014 Sözleşmenin Başlama Tarihi: 12.05.2014 Hizmet Sözleşmesi Bitiş Tarihi: 12.05.2016	Danışman'ın adı, adresi, telefon&faks numarası, e-mail adresi: Eptisa Ankara: Sayın Halil Arda DERELİ Kader Sok. 25/3 G.O.P 06700 Ankara/Türkiye Tel: + 90 312 439 38 62 Faks: + 90 312 439 09 41 E-mail: adereli@eptisa.com
	Takım Lideri'nin adı, adresi, telefon&faks numarası, e-mail adresi: Eptisa Proje Ofisi: Sayın Pier Roberto REMITTI 06690 Çankaya, Ankara / Türkiye Tel: +90 312 439 38 62 Faks: +90 312 439 09 41 E-mail: premitti@eptisa.com

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	IV
1. GİRİŞ – REHBERİN HEDEF VE AMAÇLARI	1
1.1 KULLANICI KILAVUZU	1
2. SÇD HAKKINDA GENEL BİLGİ	3
2.1 SÇD NEDİR?	3
2.2 SÇD UYGULAMASI NEDEN ÖNEMLİDİR (FAYDALARI VE BEKLENEN SONUÇLARI)	3
2.3 SÇD UYGULANMAZSA NE OLUR?	4
2.4 SÇD VE ÇED ARASINDA NE TÜR BAĞLANTILAR VARDIR?	4
2.5 SÇD İÇİN YASAL ÇERÇEVE NEDİR?	5
2.6 SÇD'DEKİ KİLİT AKTÖRLER KİMLERDİR (ROLLERİ VE SORUMLULUKLARI)?	5
2.7 HANGİ STRATEJİK DOKÜMANLAR SÇD GEREKTİRİR?	5
2.8 BİR SÇD NE ZAMAN GERÇEKLEŞTİRİLİR VE PLANLAMA SÜRECİNE NASIL ENTEGRE EDİLİR?	6
3. SÇD SÜRECİ	8
3.1 SU YÖNETİMİ SEKTÖRÜ'NDE PLANLAMA	8
3.2 SÇDSÜRECİNDEKİ TEMEL ADIMLAR	8
3.2.1 ELEME	8
3.2.1.1 AMAÇ VE HEDEF	8
3.2.1.2 ÖNERİLEN YAKLAŞIM	9
3.2.1.3 UYGULAMAYA YÖNELİK TAVSİYELER	10
3.2.2 KAPSAM BELİRLEME	10
3.2.2.1 AMAÇ VE HEDEF	10
3.2.2.2 ÖNERİLEN YAKLAŞIM	11
3.2.2.3 UYGULAMAYA YÖNELİK TAVSİYELER	12
3.2.3 SÇD RAPORUNUN HAZIRLANMASI	13
3.2.3.1 AMAÇ VE HEDEF	13
3.2.3.2 ÖNERİLEN YAKLAŞIM	13
3.2.3.3 UYGULAMAYA YÖNELİK TAVSİYELER	14
3.2.4 KALİTE KONTROL	14
3.2.4.1 AMAÇ VE HEDEF	14
3.2.4.2 ÖNERİLEN YAKLAŞIM	14
3.2.4.3 UYGULAMAYA YÖNELİK TAVSİYELER	16
3.2.5 KARAR ALMA VE KARARA İLİŞKİN BİLGİLER	16
3.2.5.1 AMAÇ VE HEDEF	16
3.2.5.2 ÖNERİLEN YAKLAŞIM	16
3.2.5.3 UYGULAMAYA YÖNELİK TAVSİYELER	17
3.2.6 İZLEME	17
3.2.6.1 AMAÇ VE HEDEF	17
3.2.6.2 ÖNERİLEN YAKLAŞIM	18

3.2.6.3 UYGULAMAYA YÖNELİK TAVSİYELER	19
4. SU YÖNETİMİ SEKTÖRÜNDE SÇD'YE ANALİTİK YAKLAŞIM	20
4.1. KAPSAM BELİRLEME: DEĞERLENDİRME KAPSAMININ BELİRLENMESİ	20
4.1.1 GİRİŞ	20
4.1.2 SU YÖNETİMİ SEKTÖRÜ İLE İLGİLİ POTANSİYEL KILIT KONULAR	20
4.1.3 KAPSAM BELİRLEME MATRİSİ	21
4.1.4 KAPSAM BELİRLEME RAPORU	22
4.1.5 SÇD UYGULAYICILARI İÇİN TAVSİYELER	23
4.2 MEVCUT DURUM ANALİZİ	23
4.2.1 GİRİŞ	23
4.2.2 GENEL YAKLAŞIM	23
4.2.3 YÖNTEMLER VE ARAÇLAR	24
4.2.4 SÇD UYGULAYICILARINA YÖNELİK TAVSİYELER	26
4.3. OLASI ETKİLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	27
4.3.1 Giriş	27
4.3.2 ÖNERİLEN GELİŞİM HEDEFLERİ VEYA ÖNCELİKLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	27
4.3.3 ÖNERİLEN GELİŞİM MÜDAHALELERİNİN OLASI ETKİLERİNİN ANALİZİ	28
4.3.4 ALTERNATİFLERİN ELE ALINMASI	31
4.3.5 ETKİ AZALTIM ÖNLEMLERİ	32
4.3.6 SÇD UYGULAYICILARINA YÖNELİK TAVSİYELER	33
4.4 SÇD RAPORUNU OLUŞTURMA	33
4.4.1 Giriş	33
4.4.2 YAKLAŞIM	33
4.4.3 SÇD UYGULAYICILARINA YÖNELİK TAVSİYELER	33
5. SÇD'DE YAPILMASI VE YAPILMAMASI GEREKENLER	35
6. REFERANSLAR	37
EKLER	38
EK 1: YÖNTEMLERE VE ARAÇLARA GENEL BAKIŞ	38
MEKANSAL ANALİZLER/COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ (CBS)	38
TREND ANALİZİ/EKTRAPOLASYON	39
ÇOKLU KRİTER ANALİZİ	40
FAYDA MALİYET ANALİZİ/MALİYET-KULLANIM ANALİZİ	40
KARŞILAŞTIRMALI RİSK DEĞERLENDİRMESİ	41
MODELLEME	41

1. GİRİŞ – REHBERİN HEDEF VE AMAÇLARI

Bu rehber, Planlama Kurumları'na ve uygulayıcılara, Türkiye'deki Su Yönetimi Sektörü Plan ve Programları'na ilişkin bir Stratejik Çevresel Değerlendirme (SÇD) gerçekleştirirken yardımcı olmak amacıyla tasarlanmıştır. 2016 yılı sonunda yürürlüğe girmesi beklenen Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği'nin ülkede uygulanmasına destek sağlayacak teknik bir araç olarak düşünülmektedir.

Türkiye'de SÇD'nin uygulanması konusundaki ilk faaliyetler, bazı AB ülkeleri ile ikili işbirlikleri yapılmasıyla, 10 yıl önce başlatılmıştır ve 2005 yılında ilk Yönetmelik taslağı hazırlanmış ancak kabul süreci henüz tamamlanmamıştır. Daha sonra, Türkiye ve AB ortaklığında özel bir "Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği'nin Uygulanması Teknik Yardım Projesi" finanse edilmiş ve Ülkede SÇD sürecinin ve araçlarının en iyi şekilde uygulanabilmesi için gerekli olan bütün koşulları tam olarak oluşturabilmek amacıyla, Mayıs 2014 ve Mayıs 2016 arasında yürütülmüştür. Teknik Yardım ile revize edilmiş olan yeni Yönetmelik'te, SÇD'nin (AB Direktifi'nde olduğu gibi), aşağıdaki Plan ve Programlar ile ilgili olması gerekmektedir:

- ➔ Kamu Kurumları Tarafından Hazırlanan (Bakanlıklar, Belediyeler vb. tarafından oluşturulanlar);
- ➔ Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliğinin Ek-1 ve Ek-2 Listelerinde yer alan proje ve faaliyetler için bir çerçeve oluşturanlar;
- ➔ Çevresel Hassasiyete Sahip Olan Alanlar (Natura 2000 ve diğer koruma alanı ağları) üzerinde etki yaratma olasılığı bulunanlar.

Bu geniş kapsam dikkate alındığında, Rehber tam anlamıyla şunları amaçlamaktadır:

- ➔ Türkiye'de bölgesel ölçekte, planlama/programlama sürecinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi amacıyla gerçekleştirilecek olan SÇD'ye özel bir metodoloji ve ilgili uygulama prosedürlerini oluşturmak;
- ➔ Yetkili/İlgili Makamların ve Kuruluşların, SÇD yaklaşımını, araçlarını, sürecini ve uygulama prosedürlerini anlamalarını ve uygulamalarını sağlamak;

Daha açık bir ifadeyle, Rehber Türkiye'deki planlama/programlama sürecinin çeşitli aktörlerini hedeflemektedir:

- ➔ Su yönetimi süreci ve araçlarından sorumlu **planlama makamları** (bundan sonra, PM olarak anılacaktır);
- ➔ Türkiye'deki SÇD prosedürlerinin koordinasyonundan ve SÇD Direktifi'nin Türkiye'ye uyarlanmasına ilişkin Yönetmeliğin kabulü konusunda kalite kontrolden sorumlu **çevre otoriteleri** (ÇŞB, ilgili diğer Bakanlıklar ve Kurumlar) (bundan sonra, Yetkili Makamlar, YM olarak anılacaktır);
- ➔ Planların ve programların değerlendirilmesi için gerekli analiz ve çalışmaları gerçekleştirecek olan SÇD Uzman Ekibi (uygulayıcılar ve özel danışmanlar da dahil).

Bu Rehber'de sunulan öneriler, temel olarak, Teknik Yardım ile 4 sektörde geliştirilen pilot sürece dahil olanlardan elde edilen uygulama deneyimlerine dayalıdır. Ancak, bu Rehber yasal bir zorunluluk olmadığından, planlancılar ve uygulayıcılar bu önerilere uymak zorunda değildir ve SÇD açısından yasal zorunlulukları karşılayan başka değerlendirmeleri tercih edebilirler.

1.1 KULLANICI KILAVUZU

Kılavuz, 3 ana Bölüm ve 1 Ek'ten oluşmaktadır. "SÇD Hakkında Genel Bilgi" bölümünden sonraki Bölüm 2, temel olarak, idari prosedürlere odaklanırken ("kim, neyi, ne zaman yapmalıdır": SÇD Raporu'nu kim, hangi temele dayalı olarak hazırlamalıdır; rapora nasıl başvurulmalıdır ve rapor kime gönderilmelidir); Bölüm 3, her bir SÇD adımının (durum analizi, olası etkilerin gelişimi, etki azaltım önlemlerinin formülasyonu, vb.) teknik açıdan "nasıl" geliştirilmesi gerektiği konusuna odaklanır. Dolayısıyla, Bölüm 2 çoğunlukla (ancak, sadece bununla sınırlı kalmaz) Kurumları hedeflerken, Bölüm 3'ün başlıca hedefi (ancak sadece bununla sınırlı kalmaz), idari prosedürlerden ziyade, kapsam belirleme ve kilit konuların nasıl tespit edileceği konusundaki tavsiyeleri değerlendirebilecek olan SÇD uygulayıcılarını hedeflemektedir.

Aşağıdaki tabloda, Rehber'e dair genel bir bakış ve her bir bölüme ilişkin birkaç tanımlayıcı yorum sunulmaktadır:

Tablo 1 : Rehber'e Genel Bakış

Bölüm	Başlık	Kapsam ve İçerik
	Giriş	Rehber'e Genel Bakış
1	SÇD Hakkında Genel Bilgi	SÇD uygulanacak Plan ve Programlar için benimsenmesi gereken genel ilkelere ve yaklaşımlara dair ön sunum,
2	Su Yönetimi Sektörü'ndeki SÇD Prosedürü	Her adımdan elde edilen girdilere ve çıktılara odaklı olarak, SÇD sürecinin her bir adımı için Amaçlar, Gerekçeler ile Önerilen Yaklaşım ve İstisnaların detaylı tanımı,
3	Su Yönetimi Sektörü'nde SÇD'ye Analitik Yaklaşım	SÇD sürecinin her bir adımı için, kilit konular veya olası etkiler, uygulanacak yöntemler, kullanılacak araçlar ve etki azaltım önlemlerinin türleri gibi analitik unsurların tanıtılması,
A I	SÇD Uygulamasında Kullanılan Çevre Hedefi ve Gösterge Örnekleri	SÇD'de tipik olarak kullanılacak olan metot ve araçlara genel bir değerlendirme sağlar.

2. SÇD HAKKINDA GENEL BİLGİ

2.1 SÇD NEDİR?

Stratejik Çevresel Değerlendirme, çevresel faktörlerin değerlendirilmesi ve entegrasyonu için uluslararası standartlara sahip bir süreç aracıdır ve ulusal, bölgesel veya yerel düzeydeki Plan veya Programlarla ilgilidir; tam olarak, Plan ve Programların, ülke düzeyinde sürdürülebilir kalkınma yolunda daha fazla başarı elde etmek üzere, geliştirilmesi anlamına gelir.

Daha basit bir ifadeyle, SÇD (çoğunlukla bu kısaltmayla anıldığı şekliyle), bir kamu Planı/Programı'nın çevre ve insan sağlığı üzerindeki olası etkisinin tahmin edilebilmesini ve önemli ise, bu etkinin minimuma indirilmesi için çözüm aranmasını sağlayan bir yöntemdir. Genel bir bakış açısından bakıldığında, SÇD, her sektörden karar alıcıları, planlama sürecinde çevre ve sağlık konularını dikkatli bir şekilde ele almaları konusunda şartlandırmayı amaçlar.

SÇD, şu anda, dünyanın en gelişmiş ülkeleri de dahil olmak üzere çok sayıda ülkede uygulanmaktadır. Türkiye'deki 2016 yılı sonunda yürürlüğe girmesi beklenen SÇD uygulamasına ilişkin Yönetmelik kapsamında, Plan ve Programları hazırlayan makamların, uygulanması halinde önemli çevresel etkiler yaratma olasılığına sahip Plan/Programlar için bir SÇD gerçekleştirmesi gerekmektedir.

2.2 SÇD UYGULAMASI NEDEN ÖNEMLİDİR (FAYDALARI VE BEKLENEN SONUÇLARI)

Resmi olarak, SÇD, **planların yeterlik kazanabilmesi için yasal bir zorunluluktur**. Esasen, SÇD uygulamasının en önemli faydalarından biri olarak, karar alma sürecinin verimli olabilmesi adına, çoğunlukla şu yöntemlerle iyileştirmeler yapılması beklenebilir:

- ➔ **Farklı sektör kurumları ve farklı paydaşlar arasında daha iyi işbirliği/dayanışma (veri/bilgi alışverişinden başlayarak) oluşturulması** (çoğu durumda marjinal bir etki değildir);
- ➔ **Planlamanın ilk aşamalarından itibaren çevre korumasının sağlanması**: SÇD ile çevresel etkiler tespit edilebilir ve alternatif çözümler sunularak planlayıcıların, potansiyel problemlerden kurtulmasına yardımcı olunabilir;
- ➔ **Planlarda iyileştirme yapılması**: SÇD, planlamanın daha sistematik bir şekilde yapılmasına yardımcı olabilir ve çevreye ilişkin faydalı bilgiler sağlayarak, bir kanıt dayanağı oluşturulmasına katkıda bulunabilir;
- ➔ **Projelerin formülasyonunun ve tasarımının iyileştirilmesi**. SÇD, ÇED prosedürünün nasıl daha etkili olabileceğine ilişkin girdiler sağlayarak ve kimi zaman, yanlış ve yüksek maliyetli proje tasarımlarının önüne geçip, gerekliliğini ortadan kaldırarak, ÇED prosedürünün de kolaylaştırılmasına ve iyileştirilmesine yardımcı olabilir.
- ➔ **İletişimin güçlendirilmesi ve şeffaflığın artırılması**: SÇD, planın çevre üzerindeki etkisinin halk tarafından daha iyi anlaşılabilmesine ve böylece halkın daha fazla bilgi sahibi olmasına yardımcı olabilir. Raporlama gereksinimleri, karar alma sürecinin daha şeffaf bir şekilde gerçekleşmesini ve alınan kararların ardındaki gerekçelerin daha iyi anlaşılabilmesini sağlar. Farklı paydaşlar arasındaki ilişkiler ve paydaşların sürece katılımı konusunda iyileşme sağlanır (ilk olarak iş dünyası ve sivil toplum);
- ➔ **Onay sürecinin kolaylaştırılması**: Önemli olumsuz etkiler, değerlendirme aşamasında başarılı bir şekilde ele alınabilirse, bir plan veya hatta bundan doğacak projeler için izin veya onay alınması daha da kolay hale gelebilir;
- ➔ **Uzun vadeli masrafların azaltılması**: Etkili bir SÇD, beklenmeyen çevresel etkilerin önüne geçilmesine yardımcı olarak, iyileştirici potansiyele sahip eylemlere olan gereksinimi minimuma indirilebilir.

Çevresel değerlendirme süreci zorlayıcı ama aynı zamanda çok da yararlı olabilir ve SÇD'nin **meydana getireceği faydalar, yaratacağı masraflarından çok daha fazla olabilir**. Etkili bir SÇD'nin çıktıları, çevresel sorunların ele alınmasına veya planların olumlu veya faydalı etkilerinin daha da artırılmasına yardımcı olabilir. Önemli olumsuz etkiler her zaman tam olarak çözülemese de; birtakım küçük iyileşmeler bir araya gelerek daha büyük faydalar elde edilmesini sağlayabilir. Bir SÇD sayesinde, basit değişikliklerden, politikaların biçimine ve önerilerin tamamının kaldırılmasına kadar, bir planda çok farklı biçimlerde değişiklikler yapılabilir. SÇD süreci ile bir planda basit değişiklikler yapılması, potansiyel önemli çevresel hasarların önüne geçilmesine yardımcı olabilir, örneğin;

- Taşkın riski altındaki alanların tespit edilmesine ve bu alanlardan kaçınılmasına yardımcı olmak;
- Arazi kullanımı, peyzaj vb. üzerinde oluşabilecek etkilerin azaltılması amacıyla konut geliştirme planlarında değişiklikler önermek;
- Önemli habitatlardaki potansiyel kayıpların farkına varmak;
- Çevre mevzuatındaki potansiyel ihlalleri tespit etmek;
- Planların/projelerin çokluğu nedeniyle kümülatif etkiler oluşmasını önlemek;
- vb.

2.3 SÇD UYGULANMAZSA NE OLUR?

SÇD **tavsiye niteliğinde** bir role sahiptir; planlama süreçlerindeki karar almaya ilişkin rol ve sorumlulukları etkilemez ve uygunsuzluk durumunda doğrudan herhangi bir ceza verilmez. Yine de, Yönetmelik ile şart koşulan yükümlülüklerin yerine getirilmemesi durumunda, şu sonuçlar doğabilir:

- Gecikmeler: SÇD'nin doğru bir şekilde ve zamanında gerçekleştirilmemesi ve ek finansal masraflar doğurması halinde, istişare ve raporlama sürecinin yenilenmesi veya yinelenmesi gerekebilir;
- **Yasal uyumsuzluk:** Sorumlu Planlama Makamları, ilgili paydaşlarla (kurumsal veya değil) mahkemelik olabilir ve sonuç olarak ilgili makam ek masraflar ödemek, zaman ve olası itibar kaybı yaşamak durumunda kalabilir;
- Çevresel hasarlar: Plan/Program uygulaması öncesinde gerekli SÇD'nin yapılmamasının bir sonucu olarak çevrenin doğru bir şekilde dikkate alınmaması nedeniyle, çok büyük olasılıkla, önemli çevresel hasarlar ortaya çıkabilir ve dolayısıyla iyileştirme çalışmaları yapılması gerekebilir ve (bazen yüksek) ek masraflar doğabilir;
- Politik belirsizlik: Sorumlu Makamlar, çeşitli şartlardan (politik/sosyal şartlar, vb.) dolayı bir Plan/Program'dan vazgeçmek zorunda kalabilir ve sonuçta, gelecekteki yatırımları ve Uluslararası Fonlama Kurumlarına erişimi olumsuz yönde etkileyebilecek bir karar alma boşluğu ortaya çıkabilir.

2.4 SÇD VE ÇED ARASINDA NE TÜR BAĞLANTILAR VARDIR?

Genel anlamda, ÇED (Çevresel Etki Değerlendirmesi) ve SÇD (Stratejik Çevresel Değerlendirme), pek çok ülkede kanunen gerekli görülen ve sonuçları halkın bilgisine ve erişimine açık tek Çevresel Değerlendirme araçlarıdır. Bunların dışında herhangi bir araç bu statüye sahip değildir ve yakın gelecekte de bu statüye ulaşma olasılığı bulunmamaktadır. (ÇED, SÇD'ye göre kanunen daha fazla sağlama alınmış olsa da, SÇD gittikçe daha fazla ülkede yasal bir gereksinim haline gelmektedir)

Resmi olarak, hem ÇED hem de SÇD, geliştirme sürecinde karar alma aşamasında kullanılmadan önce çevresel bilgilerin elde edilmesi ve değerlendirilmesi için yapısal yaklaşım teşkil ederler. Bu bilgiler, temel olarak, belirli eylemlerin uygulanması durumunda çevrenin ne yönde değişim göstereceği konusundaki öngörülerden ve öngörülen bu çevresel değişimlerin en iyi ne şekilde yönetilebileceğine dair tavsiyelerden oluşur.

ÇED, fiziksel gelişme önerilerine (karayolları, elektrik santralleri, su kaynağı projeleri ve büyük ölçekli endüstriyel tesisler vb.) odaklanırken, SÇD, politikalar, programlar ve planlar gibi “daha yüksek” bir seviyedeki önerilerine odaklanır. Fiziksel gelişmeler ve projeler, çoğunlukla bir politikanın veya planın uygulanmasının sonuçlarıdır; örneğin, bir karayolu ağının genişletilmesi, yeni bir ulaşım politikasının bir sonucu olabilir.

Bir eylemin çevresel etkileri ile sosyal ve ekonomik doğrudan etkileri arasındaki bağlantılar gittikçe daha da belirginleştiği için, hem ÇED, hem de SÇD, giderek daha çok, sosyal, ekonomik ve sağlığa ilişkin etkilerin ve ayrıca çevresel etkilerin öngörülmesini ve değerlendirilmesini içerir. Dolayısıyla, hem ÇED, hem de SÇD, çalışma kapsamı ve analiz ve değerlendirme yöntemleri açısından, karar almaya ilişkin bir dizi konunun entegrasyonu yönünde ilerleme kaydetmiştir.

ÇED/SÇD'deki “entegrasyon”un kapsamı, farklı ülkelerdeki, farklı koşullara ve yasal çerçevelere bağlıdır. SÇD, genellikle planlama (sürdürülebilir bir gelecek için süreçlerde gerçekleştirilmesi gereken eylemlerin öngörülmesi), yönetim, (hedeflerin yön verdiği süreçlerin idare edilmesi) ve izleme (süreçlerin periyodik olarak takip edilmesi) için prensipler belirler. ÇED, SÇD prensiplerinin uygulanması için uygun enstrümanlardan biridir. SÇD'de **değerlendirmenin, ÇED'in SÇD'nin bir devamı olarak hareket edeceği akılda tutularak, yürütülmesi gerekmektedir.** Öte yandan, SÇD ile yapılan stratejik değerlendirmelerin daha da geliştirilebilmesi amacıyla, ÇED ile elde edilen deneyimler, yeni ve faydalı bilgiler ortaya çıkarabilir.

Operasyonel olarak ÇED/SÇD, ülke/bölge düzeyindeki tek bir Çevresel Değerlendirme sisteminin iyi bir şekilde bütünleşmiş parçalarıdır; SÇD, ÇED'in nasıl daha etkili hale getirilebileceği konusunda doğrudan girdiler sağlayarak ve bazen de, yanlış ve masraflı proje tasarımlarının önüne geçerek, ÇED sürecinin iyileştirilmesine ve kolaylaştırılmasına da katkıda bulunabilir.

2.5 SÇD İÇİN YASAL ÇERÇEVE NEDİR?

SÇD, Türkiye'de "tarım, ormancılık, balıkçılık, enerji, endüstri, ulaşım, atık yönetimi, su yönetimi, telekomünikasyon, turizm, kentsel veya kırsal arazi planlaması veya arazi kullanımı alanlarında hazırlanan planlar ve programlar için Stratejik Çevresel Değerlendirme'nin uygulanması, uygulattırılması ve izlenmesi ile ilgili idari ve teknik prosedürleri ve ilkeleri kapsayan ve yürürlükteki Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin Ek-1 ve 2 Listelerinde tanımlanan projeler ve faaliyetler için çerçeve oluşturan" STRATEJİK ÇEVRESEL DEĞERLENDİRME (SÇD) YÖNETMELİĞİ ile uygulanır.

Yönetmelik, 644 sayılı ve 04/07/2011 tarihli Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname'nin (g) bendi, 9. Maddesi, 1. paragrafı, (a) fıkrasına ve 2872 sayılı ve 9/8/1983 tarihli Çevre Kanunu'nun 2. ve 10. maddelerine dayalı olarak hazırlanmıştır.

Türkiye'de ÇŞB, SÇD ile ilgili tüm idari işleri koordine eder. Örn. Eleme Formları, Kapsamlaştırma Raporları, SÇD Raporlarının resmi belgeleri, Bakanlık Ekibine iletilmektedir. Bakanlık tüm resmi belgeleri kabul eder ve cevapların yasal zaman diliminde gönderilmesini temin eder.

2.6 SÇD'DEKİ KİLİT AKTÖRLER KİMLERDİR (ROLLERİ VE SORUMLULUKLARI)?

SÇD Yönetmeliği, SÇD sürecinin uygulanmasında şu kilit aktörleri tanıır:

Bakanlık: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı (bundan sonra Bakanlık olarak ifade edilecektir) ulusal ve il düzeyindeki plan ve programlar için Stratejik Çevresel Değerlendirme prosedürünü koordine eden; SÇD prosedürünü yerel düzeyde koordine eden İl Çevre ve Şehircilik Müdürlükleri (yani bir ilin kapladığı alandan daha küçük alanları kapsayan planlar ve programlar);

Karar Alma Makamı (Yetkili Kurum): SÇD uygulanması gereken bir plan veya programın hazırlanmasından ve onaylanması/kabul edilmesinden sorumlu Kamu Kurumu;

Halk: Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları, Türkiye'de ikamet eden yabancı uyruklu vatandaşlar ve bu tür bir veya daha fazla gerçek veya tüzel kişi veya ulusal mevzuata göre bu tür tüzel kişileri oluşturan birlikler, örgütler veya gruplar,

Ayrıca, **İstişare Makamları** ve **SÇD Paydaşı Kuruluşlar** da, değerlendirme sürecine kendi özel uzmanlıkları (çevresel, sosyal, bölgesel vb.) ile katkıda bulunarak SÇD sürecine dahil olurlar. Bu, Karar Alma Makamı'nın gelecekte üstleneceği istişare çalışmalarının daha sağlıklı gerçekleştirilmesine yardımcı olacaktır.

2.7 HANGİ STRATEJİK DOKÜMANLAR SÇD GEREKTİRİR?

Yönetmeliğe göre (AB Direktifi'nde olduğu gibi) şu Plan ve Programlar SÇD kapsamında olacaktır:

- ➔ Kamu Kurumları tarafından hazırlananlar (kamu kurumları, Bakanlıklar vb.);
- ➔ Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'ne tabi faaliyetlere çerçeve oluşturanlar;
- ➔ Çevresel hassasiyete sahip olan alanlar (Natura 2000 ve diğer koruma alanı ağları) üzerinde etki yaratma olasılığı bulunanlar.

SÇD Yönetmeliği (Madde 2'de verilen genel hükümlerin ötesinde), Madde 1'de; aşağıdaki plan/programları içeren bir liste verilir:

- 1- Avrupa Birliği Sürecinde Hazırlanan Operasyonel Programlar
- 2- Bölge Planları
- 3- Bölgesel Gelişme Ulusal Stratejisi
- 4- Bölgesel Kalkınma İdareleri Eylem Planı
- 5- Mekansal Strateji Planı
- 6- Çevre Düzeni Planı

- 7- Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı
- 8- Bütünleşik Kıyı Alanları Planı
- 9- Türkiye Turizm Stratejisi
- 10- Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişme Bölgeleri ve Turizm Merkezlerinde Yer Alan Planlar
- 11- Ulaştırma Ana Planı
- 12- Turizm Kıyı Yapıları Master Planı
- 13- Ulaşım ve İletişim Stratejisi
- 14- Demiryolu Ulaştırması Master Planı
- 15- Karayolu Ulaştırması Master Planı
- 16- Havayolu Ulaştırması Master Planı
- 17- Denizyolu Ulaştırması Master Planı
- 18- Yat Limanı Master Planı
- 19- Kırsal Kalkınma Programları
- 20- Tarım Master Planı
- 21- Ulusal Uranyum Rezervlerinin Değerlendirilmesi Eylem Planı
- 22- Ulusal Toryum Eylem Planı
- 23- Havza Koruma Eylem Planı
- 24- Ulusal Havza Yönetim Stratejisi
- 25- Havza Taşkın Yönetim Planı
- 26- Havza Kuraklık Yönetim Planı
- 27- Havza Master Planı
- 28- Enerji Sektöründe Etüt-Planlama Çalışmaları
- 29- Türkiye Sanayi Strateji Belgesi
- 30- Türkiye Seramik Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı
- 31- Türkiye Demir-Çelik ve Demir Dışı Metaller Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı
- 32- Türkiye Kimya Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı
- 33- Türkiye Elektrik ve Elektronik Sektörü Strateji Belgesi ve Eylem Planı
- 34- Atık Yönetim Planı
- 35- Atıksu Arıtımı Eylem Planı

2.8 BİR SÇD NE ZAMAN GERÇEKLEŞTİRİLİR VE PLANLAMA SÜRECİNE NASIL ENTEGRE EDİLİR?

SÇD, bir planın **hazırlık sürecinin ilk aşamasında** başlatılmalıdır; çünkü Plan'a ve Çevre Raporu'na ilişkin istişare çalışmalarının, hala fikir üretilirken ve politika seçenekleri hala değerlendirmeye açıkken gerçekleştirilmesi gerekir. Bir SÇD, bir Plan'ın ana seçenekleri ve içerikleri üzerinde anlaşma sağlandıktan sonra gerçekleştirilirse, planlama sürecine gerçek bir değer katabilmesi çok nadiren mümkün olabilir.

Planlama Makamı tarafından, SÇD'den sorumlu olan makamlar ile planın hazırlanmasından sorumlu olan makamlar arasında iyi bir **karşılıklı etkileşim** sağlanması gerekir. SÇD çalışmaları ve araştırmaları, aşağıdakileri içeren bir SÇD **ekibi oluşturulmasını** gerektirir:

- Planlama Makamı tarafından görevlendirilen yetkililer - bir planı hazırlayan ekibin bir parçası olarak veya başka bir iş alanından gelen;
- İlgili birkaç Makam adına çalışan ortak personel kaynağı;
- Bir Sorumlu Makam adına çalışan Uygulayıcılar/Danışmanlar;

SÇD'nin ve plan hazırlık sürecinin entegrasyonu son derece önemlidir. Çevresel düşüncenin Plan'a yerleştirilmesini ve yayılmasını kolaylaştırmak ve genel çevresel performansı artırmak için her iki ekibin (planlama ve SÇD) de, sürekli olarak veri/bilgi paylaşımında bulunması ve ilk düşüncelerini paylaşmaları gerekir.

SÇD sadece, oluşturulan prosedürleri takip eden uygulayıcılar ile ilgili olmamalıdır, uygulayıcılara, **planı etkin bir şekilde etkileyebilme** ve daha iyi çevresel sonuçlar elde edebilme olanağı da vermelidir. Bunu sağlamak için, uygulayıcıların, bulguları iyi bir şekilde anlayabilmesi ve plan yapıcılar ile düzenli etkileşimlere girerek, iyi iletişimciler olarak hareket edebilmesi gerekir. Ekstrem sentezlerde, uygulayıcıların şu konularda hazır olması gerekir:

- Hedef alanlar (coğrafi değil) tam olarak tespit edilirken, çevresel etkilerin gerçekleşme olasılığının nasıl ve nerelerde en fazla olduğunun gösterilmesi,

- Şiddetlerinin ve olası sonuçlarının açıklanması (mümkün olduğunca açık ve sentetik olarak), ve
- Olumsuz etkilerin önlenilmesinin veya en azından mümkün olduğunca azaltılabilmesinin sağlanması için etki azaltım önlemleri sağlanması.

Planlama Makamı'nın/SÇD ekibinin, Plan hazırlık sürecinin ilk aşamalarından itibaren, Plan'ın hedefleri ve alıcı ortamda yaratacağı olası sonuçları konusunda yerinde ve yeterli bilgi sağlayarak, **İstişare Makamları ile temas ve etkileşim halinde olmaları** önerilmektedir. İstişare Makamları ile ilişkiler ve etkileşimler, resmi (resmi Anlaşmalar ve/veya Mutabakat Anlaşmaları ile yapılandırılmış) veya gayri resmi olabilir.İstişare Makamları şu konularda yardımcı olabilir:

- Planlama alanı kapsamındaki potansiyel olarak ilgili çevre konuları ve Plan önlemlerinden etkilenme potansiyeline sahip ana hedefler;
- En ilgili çevre konularına ilişkin veri toplanmasına odaklanma ve faydalı veriler sağlanmasına ve mevcut durum bilgilerinin paylaşılmasına katkıda bulunma;

Benzer şekilde, ilgili bilgi ve yorumlar sürecin ilk aşamasına entegre edilebileceği ve bu aşamada ele alınabileceği için, **halkın ve ilgili her çıkar grubunun/STK'ların**, SÇD hazırlık sürecinin ilk aşamalarına dahil edilmesi faydalı olabilir. SÇD konusundaki farkındalık, ülkede, kaynakların izin verdiği yerlerde, çıkar grupları ve toplulukları içinde hala artmakta olduğundan, halkın değerlendirme bulgularına erişebilmesine, bunları anlayabilmesine ve İstişare sürecindeki rollerinin farkına varmasına yardımcı olacak bazı destek biçimleri sağlanması faydalı olabilir. Bu duruma katkı sağlamak amacıyla, uygulayıcıların, elde ettikleri bulguları geniş bir kitle tarafından erişilebilir ve kolayca anlaşılabilir hale getirmeyi asla unutmaması gerekir.

Bir Plan'ın SÇD'si uygulanırken, **SÇD'nin tavsiye niteliğinde bir rol üstlendiği** ve bir planın içeriğinin tek ve en önemli belirleyicisi olmadığı asla unutulmamalıdır. Ancak, SÇD bulgularının, sürecin pratik ve olumlu bir şekilde gerçekleştirildiği yerlerde, **planın uygulanmasına engel olmak yerine plana değer katacak** şekilde bir harekete yol açma olasılığı daha yüksektir.

3. SÇD SÜRECİ

3.1 SU YÖNETİMİ SEKTÖRÜ'NDE PLANLAMA

Su Yönetimi Sektörü, görece daha geniş bir planlama alanını temsil eder – doğrudan su yönetimine (çoğunlukla nehir havzası yönetim planları) odaklanan planları ve suya ilişkin konuları (örn. taşkın kontrolü, içme suyu kaynaklarının korunması vb.) ele alan diğer plan ve program türlerini içerebilir.

Türkiye’de, Su Yönetimi Sektörü’nde bugüne kadar birtakım planlama dokümanları üretilmiştir; örn. Atıksu Arıtma Eylem Planı 2008 – 2012 (mülga Çevre ve Orman Bakanlığı), Ulusal Nehir Havzası Yönetim Stratejisi 2014 – 2023 (Orman ve Su İşleri Bakanlığı) ve Yukarı Havza Taşkın Yönetimi Eylem Planı 2013 – 2017 (OSİB, 2013-2017).

Şu anda ülke, Su Çerçeve Direktifi uyarınca nehir havzası yönetimi planlamasının başlatılmasına doğru ilerleme göstermektedir. Avrupa Parlamentosu ve Konseyi’nin, su politikası alanında Topluluk için bir çerçeve oluşturulmasına ilişkin 23 Ekim 2000 tarihli ve 2000/60/EC sayılı Direktifi’nin (yani Su Çerçeve Direktifi – WFD) amacı, iç suların, geçiş sularının, kıyı sularının ve yeraltı sularının korunması için bir çerçeve oluşturmaktır. Bu, Avrupa Komisyonu tarafından oluşturulan su mevzuatına ilişkin en önemli çıktılardan biridir. Nehir havzası yönetimi yaklaşımı, su yönetimi için tek bir sistemdir ve idari veya politik sınırlara göre yönetim yerine, doğal coğrafi ve hidrolojik birimlere dayalı nehir havzaları esaslı en iyi yönetim modeli olduğu düşünülmektedir.

21 Aralık 2009’da, katılım müzakereleri kapsamında Türkiye ve AB arasında Çevre Faslı açılmıştır. Türkiye, su sektörüyle ilgili Çevre Faslı’nı Su Çerçeve Direktifi kapsamında uyumlaştırma süreciyle yürütmüştür. Türkiye, AB Su Çerçeve Direktifi’nin nehir havzaları yönetim planlarının hazırlanması ile ilgili konuları Türk Mevzuatına, “Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik” ile, su kalitesi ve sınıflandırma ile alakalı hususları ise “Yerüstü Su Kalitesi Yönetmeliği” ile Türk ulusal yasal mevzuatına aktarılmıştır. Ayrıca, Türkiye’deki 25 nehir havzasının yönetim planları bahsi geçen yönetmeliklerle uyumlu olarak hazırlanacaktır.

Yukarıdakiler dikkate alındığında, Su Yönetimi Sektörü’ndeki planlamanın, çoğunlukla, su kütlelerine ilişkin durumun iyileştirilmesi konusuna odaklandığı sonucuna varılabilir. Dolayısıyla, bu alandaki planlar ve programlar ‘çevre açısından’ genellikle olumlu olarak değerlendirilebilir. Ancak, hala, planların veya programların uygulanması nedeniyle etkilenebilecek olan çevre ve sağlık konuları bulunmaktadır – örn. taşkın koruma önlemleri ile ilgili olarak, biyoçeşitlilik üzerinde olası önemli etkiler meydana gelebilir. Dolayısıyla, Su Yönetimi Sektörü’ndeki plan ve programlar için SÇD uygulanması ile olası olumsuz çevre ve sağlık etkilerin önlenmesi veya minimuma indirilmesi ve olası olumlu etkilerin ise maksimuma çıkarılması sağlanabilir.

3.2 SÇD SÜRECİNDEKİ TEMEL ADIMLAR

Bu bölümde, SÇD’deki prosedüre ilişkin temel adımlar ve planlama kurumuna - yani, plan veya programı hazırlamakla ve SÇD’nin gerçekleştirilmesini sağlamakla sorumlu kuruma - vurgu yapılarak başlıca aktörlerin rollerinin ve sorumluluklarının tanımı genel hatlarıyla verilmektedir.

3.2.1 Eleme

3.2.1.1 Amaç ve Hedef

Pek çok kalkınma faaliyeti, çevre ve sağlık üzerinde etkilere yol açabilir. Ancak, Türkiye’deki SÇD’nin, sadece, çevreyi ve/veya insan sağlığını önemli derecede etkileyebilecek olan plan veya programları kapsamı düşünülmemektedir. Dolayısıyla, eleme ile belirli bir plan veya program için SÇD uygulanmasına gerek olup olmadığına karar verilir.

SÇD Yönetmeliği, ‘tarım, ormancılık, balıkçılık, enerji, endüstri, ulaşım, atık yönetimi, su yönetimi, telekomünikasyon, turizm, kentsel ve kırsal planlama veya arazi kullanımı ile ilgili olarak hazırlanan planlar veya programlar ve 25 Kasım 2014 tarihli ve 29186 sayılı Resmi Gazete’de yayınlanarak yürürlüğe giren Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği’nin Ek 1 ve 2 listelerinde tanımlanan projeler için çerçeve oluşturan planlar ve programlar.’ için SÇD uygulanması gerektiğini şart koşar (AB SÇD Direktifi uyarınca). (Madde. 2.1).

SÇD Yönetmeliği'ne uygun plan ve programlar, 'ulusal, bölgesel, il düzeyinde veya yerel kamu kurum ve kuruluşları tarafından, kanun, kural, yönetmelik ve mevzuat uyarınca hazırlanan ve onaya tabi olan' dokümanlardır (Madde 5.1). SÇD Yönetmeliği, ayrıca, 'yerel düzeydeki küçük alanların kullanımını belirleyen Madde 2(1)'de sözü edilen planların ve programların ve Madde 2(1)'de sözü edilen planlar ve programlardaki değişikliklerin, önemli çevresel etki olasılığına sahip olup olmadıklarını belirlemek ve bu Yönetmeliğin Stratejik Çevresel Değerlendirme uygulamasını gerektirip gerektirmediğini belirlemek için, bunların elemeye tabi olmasını' şart koşar (Madde. 2.2).

3.2.1.2 Önerilen Yaklaşım

Belirli bir plan veya program için SÇD uygulamaya gerek olup olmadığını belirlemek için, aşağıdaki yönlendirici sorulardan faydalanılabilir:

Soru	Gerekçe
Plan veya programın, ulusal, bölgesel veya yerel düzeydeki bir makam tarafından hazırlanması ve/veya onaylanması gerekiyor mu? Parlamento veya Hükümet tarafından bir yasal prosedürle kabul için bir makam tarafından mı hazırlanması gerekiyor? Ve mevzuat, yönetmelik veya idare hükümleri tarafından mı şart koşuluyor?	Sadece bu planların ve programların SÇD'ye tabi olması gerekmektedir. Hükümet makamlarınca herhangi bir onay veya yasal karar formunda resmileştirilmemiş olan geçici dokümanlar için SÇD uygulanmamalıdır. Yasal çerçeve ile, çoğunlukla Su Yönetimi Sektörü'nde (yani nehir havzası yönetimi planları) hazırlanan planlar ve programlar şart koşulmaktadır.
Plan veya program, tarım, ormancılık, balıkçılık, enerji, endüstri, ulaşım, atık yönetimi, su yönetimi, telekomünikasyon, turizm, kentsel ve kırsal planlama veya arazi kullanımı için mi hazırlandı?	SÇD Yönetmeliği'nde bu sektörler, önemli çevre ve sağlık etkileri yaratma potansiyeline sahip stratejik planlama için en önemli sektörler olarak listelenmiştir. Su yönetimi kilit sektörler arasındadır ve dolayısıyla, bu sektördeki plan ve programların SÇD uygulamasına aday plan ve programlar olarak değerlendirilmesi gerekmektedir.
Plan veya program, Çevresel Etki Değerlendirmesi Yönetmeliği'nin 1. ve 2. eklerinde tanımlanan projeler için çerçeve oluşturuyor mu?	Plan veya program uygulaması, ÇED gerektiren projelerin uygulamasını da içerirse, önemli etkiler beklenebilir ve SÇD'ye gerek duyulur. Örneğin, nehir havzası yönetim planında, ÇED'e (kapasitesine, konumuna vb. bağlı olarak) tabi olabilecek şekilde atıksu arıtma tesisi inşa edilmesi önerilebilir.

Türkiye'de Su Yönetimi Sektörü'ndeki planlamalar, çoğunlukla, ulusal, bölgesel ve il düzeyinde uygulanır. Dolayısıyla, yukarıda sözü edilen SÇD Yönetmeliği hükümlerinde, su yönetimi sektöründeki, ulusal, bölgesel ve il düzeyinde hazırlanan stratejik dokümanların, ÇED uygulanabilecek olan projeler için bir çerçeve oluşturmaları halinde otomatik olarak SÇD'ye tabi olması gerektiği belirtilir. Örneğin, nehir havzası yönetim planının SÇD'ye tabi olması gerekir, çünkü:

- Hazırlanması yasa ile gerekli kılınmıştır (yani, AB Su Çerçeve Direktifi gereksinimlerini iç hukuka aktaran 'Su Havzalarının Korunması ve Yönetim Planlarının Hazırlanması Hakkında Yönetmelik' ile),
- Su Yönetimi Sektörü'nde hazırlanan bir dokümandır,
- En az bir ilin alanını kapsar,
- Bazı önlemler, ÇED'e tabi olması gereken projelerin uygulanmasını gerektirebilir (örn, atıksu arıtma tesisleri)

Bu, Su Yönetimi Sektörü'nde yeni hazırlanacak olan planlar ve programlar için elemeye gerek olmadığı anlamına gelir. Plan veya programın hazırlanmasından sorumlu planlama makamı (örn. Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın ilgili birimi) SÇD ile ilgili çalışmayı başlatabilir.

Ancak, mevcut dokümanlarda değişiklik yapılması için ve ulusal düzeyde sadece küçük bir alanla (yani, bir ilden daha küçük bir alan) ilgili planlar ve programlar için eleme yapılması gerekir. Bu tür durumlarda planlama makamının, SÇD Yönetmeliği'nin 9. Maddesi'nde ana hatları verilen adımları takip etmesi gerekir, yani;

1. Bir Eleme Formu doldurulması (SÇD Yönetmeliği, Ek-5),
2. Doldurulan formun Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'na (ÇED, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü) sunulması,

3. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nca, SÇD uygulaması konusunda karar alınması ve planlama kurumunun ve halkın kararla ilgili bilgilendirilmesi.

SÇD'nin planlama süreci ile birlikte, mümkün olan en kısa süre içinde başlatılması gerektiği için, yukarıda ana hatları verilen eleme prosedürünün, plan veya programın başlangıç aşamasında yürütülmesi gerekir (yani, plan veya programın hazırlanmasına ilişkin karar alındıktan sonra). Bu yaklaşım, SÇD sürecinin, plan veya program yapımına entegre edilebilmesini sağlayacak ve dolayısıyla planlama sürecini uzatmayacaktır.

3.2.1.3 Uygulamaya Yönelik Tavsiyeler

- Dokümanın ismi, SÇD'nin gerekli olup olmadığına karar verilmesi için yeterli bir yol gösterici değildir – bazı sözde 'planlar ve programlar' SÇD gerektirmezken, bazı 'politikalar', 'stratejiler' veya 'konseptler' için SÇD uygulanması gerekir (bu dokümanların SÇD Yönetmeliği'nde verilen kriterleri karşılamaları halinde),
- Plan veya program hazırlığının ilk aşamasında SÇD uygulamasına gerek olup olmadığını belirleyin – en uygun olarak, plan veya programın hazırlanmasına karar verilmesinin hemen ardından,
- SÇD uygulamasına ve/veya elemeye gerek olup olmadığına dair belirsizlik yaşanması halinde, ilgili SÇD Makamı olan Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, ÇED, İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü'ne danışın ,
- Eleme aşamasında, SÇD uygulayıcılarının tamamen işin içinde olmasına gerek yoktur – Eleme Formunun doldurulması için ilgili alanlarda çevre konusunda bazı bilgiler verilmesi gerekse de, bu bilgiler Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'ndan ve/veya ilgili il müdürlüğü/müdürlüklerinden alınabilir ve Eleme Formu 'kurum içi'nde hazırlanabilir.

3.2.2 Kapsam Belirleme

3.2.2.1 Amaç ve Hedef

Kapsam belirlemenin amacı, SÇD Raporu'na eklenecek bilgilerin yani, SÇD'de daha detaylı olarak ele alınacak olan kilit çevre ve sağlık konularının belirlenmesi ve belirli bir plan veya program ile ilgisi bulunmayan ve dolayısıyla daha fazla analiz edilmesine gerek olmayan konuların tespit edilmesidir.

Kapsam belirleme de ayrıca aşağıdaki konuların ana hatları da öncelikli olarak verilmelidir:

- SÇD kapsamında ele alınması gereken olası alternatifler ve seçenekler,
- Olası etkilerin bölgesel boyutu,
- Yapılacak analizler ve etütler, kullanılacak araçlar ve uygulanacak yöntemler ,
- Sonraki adımlara katılacak olan paydaşlar (çevre ve sağlık makamları ve halk) .

SÇD Yönetmeliği, Madde 10'da kapsam belirleme prosedüründe aşağıdaki adımların ana hatlarının verilmesini şart koşar:

1. Planlama makamı, taslak Kapsam Belirleme Raporu'nun hazırlanmasını sağlar,
2. Planlama makamı, Bakanlığın, diğer çevre ve sağlık kurumları/kuruluşlarının ve ilgili diğer paydaşların görüşlerini almak amacıyla kapsam belirleme toplantısı düzenler,
3. Taslak Kapsam Belirleme Raporu'na ve kapsam belirleme toplantısının sonuçlarına göre, planlama makamı şunları belirler:
 - SÇD Raporu'na koyulacak bilgiler ,
 - SÇD sürecinde, çevre ve sağlık makamlarının ve halkın da dahil edilmesi konusundaki stratejiyi içeren adımlar .
4. Planlama makamı, Kapsam Belirleme Raporu'nu tamamlar ve SÇD Raporunun formatına ilişkin onay alabilmek üzere Bakanlığa sunar,
5. Bakanlık, planlama makamının sunduğu formata ilişkin görüşlerini sunar,
6. Planlama makamı, Kapsam Belirleme Raporu'nun son halini kendi web sitesinde yayımlar.

3.2.2.2 Önerilen Yaklaşım

SÇD uygulayıcılarının sürece dahil edilmesi

Kapsam belirleme aşaması, bazı (öncelikli) çevre ve sağlık analizleri yapılmasını gerektirir. Bu nedenle, planlama kurumunun, SÇD uygulayıcılarını, mümkün olan en kısa süre içinde SÇD sürecine dahil etmesi gerekir; bu uygulayıcılar şu konularda görev almalıdır:

- ➔ Değerlendirmenin kapsamına ilişkin bir ön belirleme sağlayacak olan taslak Kapsam Belirleme Raporu'nun hazırlanması, yani:
 - o SÇD'de detaylı olarak ele alınacak olan kilit çevre ve sağlık konuları ve söz konusu plan veya programla ilgisi bulunmayan ve dolayısıyla daha fazla analiz edilmesine gerek kalmayan konular,
 - o SÇD kapsamında ele alınması gereken olası alternatifler ve seçenekler,
 - o Olası etkilerin bölgesel boyutu,
 - o Yapılacak analizler ve etütler, kullanılacak araçlar ve uygulanacak yöntemler ,
 - o Sonraki adımlara katılacak olan paydaşlar (çevre - sağlık makamları ve halk dahil),
- ➔ İlgili çevre ve sağlık konularına ilişkin görüşmelerin kolaylaştırılması,
- ➔ Kapsam Belirleme Raporu'na son halinin verilmesi.

SÇD uygulayıcıları, SÇD'nin kapsamı konusunda doğal olarak herhangi bir karar almayacaktır, çünkü bu Bakanlığın görevidir. Gerçek değerlendirme süreci için çok sayıda veri ve içerik sağlayabilecekleri için, SÇD uygulayıcılarının SÇD sürecinin bu aşamasına katılması daha sonraki değerlendirmelerin hızlandırılmasına da yardımcı olacaktır.

Planlama kurumunun – SÇD için ihale açılırken – SÇD uygulayıcıları için Görev Tanımı (GT) hazırlanması konusuna dikkat etmesi gerekir. GT taslağı hazırlanırken aşağıdakiler dikkate alınabilir:

- ➔ SÇD'nin amacı ve hedefi, yani:
 - o SÇD ile ilgili yasal gereksinimlerin, SÇD Yönetmeliği'ne göre uygulanması ve takip edilmesi,
 - o Kilit çevre ve sağlık konularının plan veya programa entegrasyonu için öneriler sağlanması,
 - o İlgili paydaşların SÇD'ye katılımının sağlanması.
- ➔ SÇD uzmanlarınca gerçekleştirilecek başlıca görevler:
 - o İlgili çevre ve sağlık konuları için mevcut durum analizi yapılması ve plan veya programın analitik kısımlarının değerlendirilmesi – ilgili bütün çevre ve/veya sağlık eğilimlerinin ve sorunlarının dikkate alınıp alınmadığı,
 - o Şunları belirleyen Kapsam Belirleme Raporu'nun taslak ve son versiyonunun hazırlanması;
 - SÇD'de detaylı olarak ele alınacak olan kilit çevre ve sağlık konuları ve söz konusu plan veya programla ilgisi bulunmayan ve dolayısıyla daha fazla analiz edilmesine gerek kalmayan konular,
 - SÇD kapsamında ele alınması gereken olası alternatifler ve seçenekler,
 - Olası etkilerin bölgesel boyutu,
 - Yapılacak analizler ve etütler, kullanılacak araçlar ve uygulanacak yöntemler,
 - Sonraki adımlara katılacak olan paydaşlar (çevre ve sağlık makamları ve halk dahil)
 - o Gerekli bütün analizleri içeren SÇD Raporu'nun taslak ve son versiyonunun hazırlanması
- ➔ İlgili paydaşların belirlenmesi, SÇD süreci boyunca katılımlarının kolaylaştırılması ve elde edilen yorumlara ve önerilere gereken dikkatin verilmesinin sağlanması.
- ➔ Tüm süreç boyunca, planlama ekibi ile işbirliğine ve koordinasyona açık olunması
- ➔ Yaklaşım
 - o SÇD süreci, SÇD tarafından etkili girdiler sağlanması amacıyla, plan veya programın hazırlanmasının bütüncül bir parçası olarak yürütülecektir.
 - o SÇD metodolojisi, Plan/Program Sahibinin (Yetkili Kurumun), Çevre ve Şehircilik Bakanlığı'nın ve ilgili diğer paydaşların kapsam belirleme aşaması boyunca yapacağı önerilere göre düzeltililecektir.
- ➔ SÇD görevlerinin zaman çizelgesi:
 - o SÇD süreci için hazırlanacak olan zaman çizelgesinin plan veya programın hazırlığı ile bağlantılı olması gerekir.

Kapsam Belirleme Raporu'nun Hazırlanması

Kapsam Belirleme Raporu, en ideal olarak, SÇD uygulayıcıları (bkz. yukarıdaki bölüm) tarafından hazırlanmalıdır; ancak, SÇD'nin önerilen kapsamı ile ilgili bir geri bildirim almak için, taslak Kapsam Belirleme Raporu'nun plan veya programı hazırlayan ekiple görüşülmesi önemlidir. SÇD Yönetmeliği'nin gerektirdiği resmi kapsam belirleme toplantısına ek olarak, planlama ekibi ile ve ilgili diğer paydaşlarla resmi olmayan istişare görüşmeleri yapılması da önerilebilir.

Kapsam Belirleme Raporu'na koyulacak bilgiler, bu Rehber'in 4.1. Bölüm'ünde ana hatlarıyla verilmiştir.

Kapsam Belirleme Toplantısı

Kapsam Belirleme Raporu'nun tamamlanması için faydalı girdiler sağlamak amacıyla bütün ilgili paydaşların Kapsam Belirleme Toplantısına davet edilmesi önemlidir. SÇD Yönetmeliği'nin gerektirdiği üzere, planlama kurumunun, 'çevre ve insan sağlığı kurumlarını/kuruluşlarını ve - plan veya programın içeriğine bağlı olarak - üniversitelerin, enstitülerin, araştırma ve uzmanlık kurumlarının, meslek odalarının, sendikaların, derneklerin, STK'ların temsilcilerini' davet etmesi gerekmektedir. Su yönetimi sektöründeki planlar ve programlar için aşağıdaki paydaşlar dikkate alınacaktır:

- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı,
- Orman ve Su İşleri Bakanlığı (Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, Doğa Koruma ve Milli Parklar, Çölleşme ve Erozyonla Mücadele Genel Müdürlüğü)
- Sağlık Bakanlığı,
- Çevre ve Şehircilik İl Müdürlükleri (plan veya programda ele alınan illerin),
- İl Sağlık Müdürlükleri (plan veya programda ele alınan illerin),
- Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (Balıkçılık ve Su Ürünleri Genel Müdürlüğü),
- Türkiye Halk Sağlığı Kurumu,
- Devlet Su İşleri ,
- Meteoroloji Genel Müdürlüğü,
- STK'lar (örn. WWF Türkiye)

Bölgesel düzeydeki plan veya program (örn. nehir havzası yönetim planı) SÇD'ye tabi ise, yerel paydaşların katılımını da sağlamak amacıyla planlama dokümanının kapsadığı alanda – örneğin, il merkezinde – kapsam belirleme toplantısı düzenlenmesi önerilebilir. Ulusal düzeyde planlama yapılması durumunda, Ankara mantıklı bir seçenek olacaktır.

Kapsam belirleme toplantısı katılımcıların, toplantıdan en az onbeş gün önce kendilerine davetiye (toplantı tarihi ve yeri konusunda bilgiler içeren) ve planlama kurumunun web sitesinde yayınlanması gereken taslak Kapsam Belirleme Raporu gönderilerek bu toplantıdan haberdar edilmesi gerekir.

3.2.2.3 Uygulamaya Yönelik Tavsiyeler

- ➔ SÇD uygulayıcılarını, kapsam belirleme aşamasına mümkün olan en kısa süre içinde dahil edin ve gerçekleştirmeleri gereken görevleri iyi bir şekilde tanımlayın. Ancak – SÇD ekibi tarafından yapılacak değerlendirmenin ve analizlerin kapsamı ancak kapsam belirleme sonrasında tam olarak netleşebileceği için – GT'nin/sözleşmenin, ilave görevler eklenmesine izin verecek derecede belirli bir esnekliğe sahip olması gerekir.
- ➔ Kapsam belirleme aşamasında, zaten, planlamaya öneriler ve girdiler sunabileceği için - kapsam belirlemede plan veya programda ele alınacak olan ek konular (örn. su kirliliğine ilişkin belirli konular) veya plan veya programla hazırlanacak olan özel önlemler/eylemler, alternatif çözümler vb. tespit edilebilir -, SÇD girdilerinin plan veya programda nasıl ele alınması gerektiği konusunda anlaşmaya varmak amacıyla SÇD önerilerinin planlama ekibiyle görüşülmesi önemlidir.
- ➔ İdeal olarak, SÇD kapsamının, planlama ekibi ve ilgili bütün paydaşlarca fikir birliğine varılarak kabul edilmesi gerekir. Ancak, hiçbir konu, sadece paydaşlardan biri karşı çıktı diye SÇD'den çıkarılmamalıdır – kilit konuların bulunduğu listenin SÇD sürecinin sonraki safhalarında değiştirilmesi veya kısaltılması olasılığı hala vardır.

- SÇD Yönetmeliği'nce gerek görülen resmi Kapsam Belirleme Toplantısına ek olarak, özel konuların (örn. biyoçeşitlilik konusunda veri erişimi vb.) görüşülmesi amacıyla belirlenen makamlarla ve diğer paydaşlarla resmi olmayan çalıştay(lar) ve/veya bir dizi küçük toplantı düzenlenebilir. SÇD uygulamasında, sadece resmi 'standart' toplantıya bağlı kalmaktansa bu tür bir yaklaşımın daha verimli olacağı kanıtlanmıştır.

3.2.3 SÇD Raporunun Hazırlanması

3.2.3.1 Amaç ve Hedef

Bütün SÇD süreci boyunca elde edilen bulguların ve sonuçların SÇD Raporu'nda özetlenmesi ve SÇD Raporu'nun ilgili makamlarla ve diğer paydaşlarla yapılacak istişare görüşmeleri için bir temel teşkil etmesi gerekir.

Dolayısıyla, burada amaç, bütün önemli bilgileri ve verileri, sonuçları ve önerileri net bir şekilde veren ve dolayısıyla, ilgili makamlarla ve diğer paydaşlarla yapılacak istişare görüşmelerinin daha verimli olmasını sağlayan, okunaklı ve anlaşılır bir rapor hazırlamaktır. İdeal olarak, raporda, taslak plan veya programa, SÇD'den girdilerin alınıp alınmadığı ve entegre edilip edilmediği veya bunun nasıl gerçekleştirildiği de belirtilmelidir.

SÇD Yönetmeliği, SÇD Raporu ile ilgili prosedüre yönelik herhangi bir detay vermez; ancak, SÇD Raporu'na koyulacak bilgiler konusunda (SÇD Yönetmeliği, Ek-3) şartları belirler. Bu bağlamda, etkili bir SÇD uygulamasının önündeki en büyük engelin, SÇD yasal çerçevesinde şart koşulan bilgilerin sağlanmasına yönelik mekanik yaklaşım, katılım ve şekilcilik olduğunun çok iyi bilinen bir gerçek olduğunun farkına varılması önemlidir. Dolayısıyla, SÇD Raporu, SÇD Yönetmeliği, Ek-3'te belirtilen konuların her birini, körü körüne, aynı şekilde veya düzende ele almak zorunda değildir. Bu nedenle, pek çok ülkede (örn. İngiltere, Hollanda ve Avusturya), SÇD uygulayıcılarının, elde ettikleri bulguları SÇD'de ele alınan konuların doğasına en uygun şekilde sunmalarına izin veren ve kendi özel SÇD Raporlarının yasal zorunlulukları nasıl ele aldığı konusunda tanıtıcı bir açıklama sunan etkili SÇD sistemleri işletilmektedir.

3.2.3.2 Önerilen yaklaşım

Planlama makamı, SÇD Raporu'nun hazırlanmasından sorumlu olsa da, Türkiye'deki uygulama dikkate alındığında, çoğu durumda, SÇD Raporu'nun taslağı (Kapsam Belirleme Raporu'ndakine benzer şekilde) SÇD uygulayıcıları tarafından hazırlanacaktır. Ancak, planlama kurumunun, SÇD uygulayıcılarını, SÇD Raporu'nun ne tür niteliklere sahip olması gerektiği konusunda doğru bir şekilde 'yönlendirmesi' önemlidir. Ayrıca, planlama kurumu, SÇD ile plan veya program hazırlanması arasında koordinasyon sağlamalıdır; yani, SÇD ile planlama ekipleri arasındaki iletişimi kolaylaştırmalıdır.

Genel olarak, SÇD Raporu'nun, SÇD Raporu, Ek-3'te ana hatları verilen bütün bilgileri ele alması gerekir. Bu bağlamda, SÇD uygulayıcılarının, Ek-3'te listelenen konuları, esnek bir çerçevede (SÇD Raporu'nun katı bir şekilde tanımlanan bölümleri gibi değil) işlemelerine izin verilmesi gerektiği vurgulanmalıdır. Örneğin, nehir havzası yönetim planı için SÇD'de su kalitesi ile ilgili detaylı analizlere yer verilmesine gerek olmaz, çünkü bu konunun planın kendisinde iyi bir şekilde işlenmesi gerekir – dolayısıyla, SÇD Raporu'nun örn. nehir havzası yönetim planının hava kirliliğine ilişkin kaynakları dikkate alıp almadığını belirtmesi gerekir.

Genel bir ilke olarak, SÇD Raporu'nun ana cildinin kısa ve öz olması ve detaylı bilgilerin eklerde verilmesi gerekir. SÇD uygulayıcıları, raporlarını mümkün olduğunca okuyucu dostu yapabilmek için aşağıdaki tavsiyeleri uygulayabilir.

- SÇD sürecinin odak noktasını açıklayın; okuyucuların dokümanda net geçişler yapabilmelerini sağlayın ve kilit sonuçların altını çizin.
- Mümkün olduğunca çok sayıda görsel - örn. SÇD sonuçlarını görsel olarak sunan matrisler - kullanın.
- Karar alma için alternatifleri karşılaştırın ve önerileri önceliklendirin.

SÇD, plan ve programa yönelik tavsiyeler sunabilir. Bunun açık bir şekilde formüle edilmesi gerekir; yani, SÇD Raporu'nun şunları net bir şekilde açıklaması gerekir:

- Tavsiye edilen nedir ? (azaltım önlemleri, izleme şemaları, karar almada benimsenecek koşullar, vb.),
- Neden tavsiye edilir ?(örn. belirli olumsuz etkileri minimum indirmek için), ve
- Bu eylemler kimler/hangi kurumlar tarafından gerçekleştirilmelidir? (planlama kurumu, proje geliştiricisi, çevre kuruluşları, karar alıcılar vb.).

3.2.3.3 Uygulamaya Yönelik Tavsiyeler

- Planlama kurumu, SÇD ve planlama ekipleri arasındaki iletişimi koordine etmelidir – dolayısıyla, SÇD önerilerinin ve bu önerilerin taslak plana veya programa entegrasyonunun görüşülmesi amacıyla SÇD Raporu'nun hazırlanmasını içeren SÇD/planlama sürecinin kilit aşamalarındaki toplantıların taslağını çizen bir iletişim planı hazırlaması önerilebilir.
- SÇD Raporu, 'Kalite Kontrol' aşaması (bkz. sonraki bölüm) sırasında yapılacak olan istişare görüşmelerinin bir konusu olsa da, Kapsam Belirleme Raporu'na benzer şekilde, henüz SÇD raporu hazırlanırken özel konuların (örn. belli başlı etkiler, önerilen etki azaltım önlemleri) görüşülmesi amacıyla belirlenen makamlarla ve diğer paydaşlarla resmi olmayan ek çalıştay(ar) ve/veya bir dizi küçük toplantı düzenlenebilir.
- Ayrıca, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı ile, Kalite Kontrol öncesinde yapılacak olan istişare görüşmeleri sırasında ek taleplerde bulunulmasının önüne geçilmesine yardımcı olmalıdır.
- SÇD Raporu, ayrıca, SÇD sürecinin nasıl yürütüldüğünü, ilgili makamlarla ve/veya diğer paydaşlarla herhangi bir istişare görüşmesi yapıp yapılmadığını ve bu istişare görüşmelerinin çıktılarının SÇD raporu'nda ve/veya plan veya programda nasıl dikkate alındığını özetleyen, SÇD sürecinin yönetimine dair bilgiler de sağlamalıdır.

3.2.4 Kalite Kontrol

3.2.4.1 Amaç ve hedef

SÇD'nin karar alma sürecine girdi sağlaması gerekmektedir. Ancak, daha iyi kararlar alınması sadece güvenilir ve objektif değerlendirme ile desteklenebilir; aksi takdirde, yani yanlış yönlendirme yapan ve taraflı sonuçlara dayalı ve dolayısıyla çevre ve sağlık üzerinde zararlara yol açabilme olasılığı bulunan kararlar alınması sonucu doğabilir.

Dolayısıyla, Kalite Kontrol, SÇD'nin plan veya program kabul edilirken dikkate alınabilecek, güvenilir ve objektif bilgiler sağlamasını garanti etmelidir.

SÇD Yönetmeliği, Madde 12'de Kalite Kontrol prosedürünün şartları belirlenir ve aşağıdaki adımlar tanımlanır:

1. Planlama makamı, çevre ve sağlık makamlarının ve halkın SÇD Raporu'na ve taslak plan veya programa ilişkin görüşlerini almak amacıyla istişare toplantıları düzenler.
2. İstişare görüşmelerine dayalı olarak, planlama kurumu SÇD Raporu'na son halini verir ve (gerekirse) taslak plan veya programda değişiklikler yaparak her iki dokümanı Bakanlığa sunar.
3. Bakanlık, Kalite Kontrolü (otuz gün içinde) yapar.
4. SÇD'de önemli eksiklikler bulunması halinde, Bakanlık, planlama kurumundan bu eksiklikleri gidermesini talep eder.
5. Bakanlık (eksiklikler giderildikten - ki giderilmiş olması gerekir - sonra), Kalite Kontrolün tamamlandığına dair bildirim yayınlar ve bu bildirimi resmi bir yazıyla Yetkili Makam'a gönderir ve kendi web sitesinde yayınlarak diğer ilgili kurumlara ve halka sunar.

3.2.4.2 Önerilen yaklaşım

Yukarıda belirtilen adımlara göre, kalite kontrolün Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından gerçekleştirileceği açıkça görülmektedir. Ancak, Planlama Makamı, çevre ve sağlık otoritelerinden ve halktan SÇD ve taslak plan ya da programa dair görüşlerini almak üzere 30 gün süreyle resmi internet sitesinde yayınlar.

Tablo 2: SÇD raporuna verilen Görüşler/Girdiler ve Entegrasyonları

Görüş No	Görüş	SÇD veya Planlama Ekibi tarafından yapılan Geri Bildirim
Orman ve Su İşleri Bakanlığı– Su Yönetimi Genel Müdürlüğü		
1	Kısaltmalar Tablosu'nda BOİ'nin açılımı "Biyokimyasal Oksijen İhtiyacı" olarak değiştirilmelidir.	Görüş kabul edilmiştir ve SÇD raporunun final hali uygun şekilde revize edilmiştir.
2	Sayfa 10'da Büyük Menderes Nehir Havza Yönetim Planı'nın Diğer Plan ve Programlarla İlişkisi Bölümüne; "Nehir Havza Yönetim Planları; Kalkınma Planları, Bölge Planları, Çevre Düzeni Planları, Taşkın Yönetim Planları, Havza Rehabilitasyon Planları, Sulak Alan Yönetim Planları, Uzun Devreli Gelişim Planları, İçme Suyu Havzası Koruma Planları Kuraklık Yönetim Planları ve Havza Master Planları ile karşılıklı etkileşim içerisindedir." ifadesinin eklenmesi gerekmektedir.	Görüş kabul edilmiştir ve SÇD raporunun final hali uygun şekilde revize edilmiştir.
Orman ve Su İşleri Bakanlığı– İzleme and Su Bilgi Sistemi Daire Başkanlığı		
3	Bölüm 3.1.5 Su Kalitesi Başlığı altında Büyük Menderes Havzasında yer alan su kütleleri hakkında bilgi verilmektedir. Su kütlesi sayısı ile ilgili olarak NHYP toplamda 66 su kütlesi olduğu, Su Kalitesi İzleme Konusunda Kapasite Geliştirme Teknik Yardım Projesi ile 56 nehir suyu kütlesi belirlendiği belirtilmektedir. 2012-2015 yılları arasında TÜBİTAK MAM tarafından yürütülen "Türkiye'de Havza Bazında Hassas Alanların ve Su Kalitesi Hedeflerinin Belirlenmesi Projesi" kapsamında 25 havzada yüzeysel su kütleleri belirlenmiştir. Proje ile, Büyük Menderes Havzasında 78 nehir su kütlesi, 48 göl su kütlesi belirlenmiştir. Bu doğrultuda, Su Kalitesi Başlığı altında yer alan yüzeysel su kütlesi sayılarına ilişkin bilgilerin "Türkiye'de Havza Bazında Hassas Alanların ve Su Kalitesi Hedeflerinin Belirlenmesi Projesi" çıktılarına göre revize edilmesi gerekmektedir.	SÇD, bakanlıklardan ve bölgesel idarelerden temin edilen tüm verileri kullanmıştır. (ancak, TUBITAK projesinden alınan verinin Danışmana temin edilmediğine dikkat edilmelidir) eğer ilgili bakanlıklardan ilave bilgi temin edilirse, SÇD raporunun final versiyonuna bu bilgiler eklenebilir. Ancak, ilave bilgi entegrasyonunun SÇD bulgu ve sonuçlarında düzenleme yapılmasına gerek olmayacağı vurgulanmalıdır.
WWF Turkey		
4	Tablo 17: 1995 yılından beri Havza için planlanan yatırımların listesi: Bu tabloda yer alan yatırımları daha detaylı biçimde vermek mümkün olabilir mi? Örneğin zeytin ve madencilik aynı kategoride yer almış ancak kaç tanesinin neden olduğu anlaşılmıyor. Yatırımları iller ve kapasite olarak görmek yararlı olur diye düşünüyoruz.	Yatırımların listesi, bölgedeki ana ekonomik sektörleri belirlemek için hazırlanmıştır.- verilen bilgiler detaylı SÇD çalışması için yeter düzeydedir. Bununla birlikte, daha detaylı bilgi ÇED,İzin ve Denetim Genel Müdürlüğü'nün web-sitesinden alınabilir.

Yorumlar özetlendikten ve geri bildirimler yapıldıktan sonra ve - gerekirse - SÇD Raporu'nda ve/veya taslak plan veya programda düzeltmeler yapıldıktan sonra, Planlama Makamının aşağıdakileri Bakanlığa vermesi gerekir:

- İstişare Toplantısının Tutanağı,
- Yapılan yorumlara ve geri bildirimlere genel bir bakış (elde edilen yorumların entegre edilmesi için, SÇD Raporu'nda ve/veya plan veya programda ne tür değişiklikler yapıldığı da belirtilerek)
- SÇD Raporu'nun Son Taslağı,
- Plan veya program.

Bu dokümanlara dayalı olarak, Bakanlık, kalite kontrolünü yapar (önceki bölümde özetlendiği gibi) ve Kalite Kontrolün tamamlandığına dair bildirim yayınlar.

3.2.4.3 Uygulamaya Yönelik Tavsiyeler

- Bakanlıkça yapılacak olan resmi Kalite Kontrole ek olarak, SÇD süreci boyunca iç Kalite Kontrolün sağlanması da önemlidir – kalite kriterleri, SÇD sürecinin başında belirlenmelidir ve SÇD ekibi ile planlama makamı arasında bu konuda uzlaşma sağlanmalıdır.
- Planlama makamı, SÇD ve planlama ekipleri arasında koordinasyon sağlamalıdır – dolayısıyla, taslak SÇD Raporu ve plan veya program başka istişare görüşmeleri yapılmasına elverişli olduğunda, bir koordinasyon toplantısı düzenlenmelidir.
- İstişare Toplantılarına katılan paydaşların, yorumlarının SÇD Raporu'nda ve/veya plan veya programda nasıl dikkate alındığı konusunda bilgilendirilmeleri önemlidir.

3.2.5 Karar Alma ve Karara İlişkin Bilgiler

3.2.5.1 Amaç ve Hedef

SÇD'nin temel amacı, genel olarak, çevre ve sağlık konularının önerilen plan veya programda ve karar almada dikkate alınmasını sağlamaktır. SÇD Direktifi, Madde 8'de, örneğin Çevre Raporunun ve istişare görüşmelerinin sonuçlarının plan veya program hazırlanırken ve kabul edilmeden önce dikkate alınması şart koşulur.

SÇD'nin, ilgili plan veya program hazırlanırken gerektiği gibi dikkate alındığı varsayılırsa, SÇD sürecinin bu son aşamasında, karar alıcılara, plan veya programın onaylanması ile ilgili olası çevre ve sağlık sonuçlarına dair bilgi verilmesi amaçlanır. Bir plan veya program kabul edilirken, karar alıcıların, SÇD raporunun sonuçlarını ve çevre ve sağlık makamlarını ve halkı içeren ilgili paydaşlarla yapılan istişare görüşmelerinin çıktılarını dikkate alması gerekir. Karar alındıktan sonra, ilgili paydaşların kararla ve SÇD sonuçlarının nasıl dikkate alındığı ilgili olarak bilgilendirilmesi gerekir.

SÇD Yönetmeliği ile şart koşulduğu gibi (Madde. 13) '*Plan veya program onaylanırken/kabul edilirken, Yetkili Makam, SÇD Raporu'nun sonuçlarını, çevre ve sağlık makamlarının ve halkın görüşlerini ve Bakanlığın SÇD Raporu'nun kalitesine ilişkin bildirimini dikkate alacaktır.*' denilmektedir.

Madde14'te, karar ile ilgili bilgilendirmeye ilişkin prosedüre yer verilmektedir; yani, Planlama Makamı, aşağıdakilerle ilgili olarak Bakanlığa sunumunu yapar ve SÇD sürecine katılan halka ve sağlık ve çevre kurumlarına/kuruluşlarına bilgilendirmede bulunur:

- Onaylandığı haliyle plan veya program,
- Çevre ve sağlıkla ilgili konuların ve çevre ve sağlık makamları ve halktan elde edilen girdileri de içeren SÇD sonuçlarının plan veya programa nasıl entegre edildiğini ve hangi alternatifin, nasıl seçildiğini açıklayan Bilgilendirme Raporu,
- İzleme Programı.

3.2.5.2 Önerilen yaklaşım

SÇD'nin planlama sürecinde dikkate alınması

SÇD Yönetmeliği (AB SÇD Direktifi uyarınca), önerilen plan veya programa ilişkin karar alma sırasında SÇD sonuçlarının son değerlendirmeleri için hükümler belirler. Ancak, UNECE ve REC'te (2012) vurgulandığı gibi, SÇD sonuçlarının karar alma sürecinde dikkate alınmasının nasıl sağlanacağı konusundaki neredeyse tek yol, SÇD girdilerinin plana veya programa, henüz planlama/programlama sürecinde entegre edilmiş olmasıdır – bu tür bir durumda, kabul için sunulan plan veya program SÇD önerilerini zaten yansıtmış olur. Çevre ve sağlıkla ilgili olası sonuçlara sahip belirli seçimler yapılırken, planlama süreci bir dizi 'küçük' karar içerebilir. Dolayısıyla, - SÇD sonuçlarının plan veya programın son kabulünde dikkate alınmasını sağlamak için – SÇD sürecinin bir plan veya programın yapım süreci ile bağlantılı olması önemlidir. Bu yaklaşımın uygulanmasıyla, SÇD, plan/program yapımına entegrasyonunun boyutu ve biçimine bağlı 'küçük' kararlara uyacak şekilde adım adım girdi sağlayabilir. Bu nedenle, ideal olarak, SÇD kapsamında gerçekleştirilen çeşitli analizlerin, plan/program yapım sürecinin tamamına ilişkin bilgi

sağlaması gerekir. Dolayısıyla, taslak plan veya program, SÇD'nin plan/program yapım sürecini ve bu süreçte alınan 'küçük' kararları nasıl etkilediğini açıklayabilir.

SÇD'nin karar almada dikkate alınması

Yukarıda da söz edildiği gibi, karar alıcıların SÇD sonuçlarını dikkate alması gerekir. Bunu kolaylaştırmak için, SÇD Raporu'nun plan veya programın ayrılmaz bir parçası olarak sunulması gerekir. Bu şu anlama gelmektedir: Planlama ekibinin– örn. Orman ve Su İşleri Bakanlığı'nın nehir havzası yönetim planından sorumlu biriminin, planı onaylama makamı (ilgili Bakan veya TBMM) için şunları hazırlaması gerekir:

- ➔ Plan veya programın son versiyonu,
- ➔ SÇD Raporu'nun son versiyonu,
- ➔ Kalite Kontrol'ün tamamlandığına ilişkin Bakanlık tarafından yayınlanan bildirim,
- ➔ Bilgilendirme Raporu:
 - o Çevre ve sağlık makamları ve halktan alınan girdileri de içeren SÇD sonuçları ile çevre ve sağlığa ilişkin değerlendirmelerin plan veya programa nasıl entegre edildiği açıklanır: Bunun için, taslak plan veya program ve SÇD Raporu'na ilişkin istişare görüşmelerinden sonra hazırlanacak olan, yorumların ve geri bildirimlerin bulunduğu tablo kullanılabilir – yalnızca, bu tablonun, Kalite Kontrol sonuçları ve plan veya program ve/veya SÇD Raporu'nda yapılan bütün düzeltme işlemleri dikkate alınarak güncellenmesi gerekir.
 - o Hangi alternatifin, nasıl seçildiği açıklanır: Bu, alternatifler ve bunların olası etkileri konusunda bilgi sağlaması gereken SÇD Raporu'ndan alınabilir.
- ➔ İzleme Programı (bkz. sonraki bölüm).

Planı onaylama makam, son kararı yukarıda belirtilen dokümanlarla birlikte kendi web sitesinde yayımlar. SÇD sürecine katılan bütün paydaşların, dokümanların web sitesinde yayınlandığına dair doğrudan yazı (veya e-posta) ile bilgilendirilmesi önerilmektedir.

3.2.5.3 Uygulamaya Yönelik Tavsiyeler

- ➔ Karar alıcıları, SÇD çıktıları ve SÇD sırasında sunulan öneriler konusunda bilgilendirin ki, plan veya programda yapılan potansiyel olarak önemli düzeltmelerden haberdar olabilsinler.
- ➔ Son plan veya programı ve SÇD Raporu'nu kabul için resmi olarak sunmadan önce, SÇD önerilerinin plana veya programa nasıl entegre edildiğini karar alıcılara açıklamak üzere bir toplantı düzenleyin.

3.2.6 İzleme

3.2.6.1 Amaç ve Hedef

SÇD, plan veya programın uygulanması sırasında meydana gelebilecek olası önemli etkileri değerlendirir. Ancak, planların ve programların görece uzun bir süre içinde (örn. 15-20 yıl) uygulanabilecek olması gerçeği nedeniyle, SÇD ile öngörülen etkiler, stratejik dokümanlar uygulanırken ortaya çıkabilecek olanlardan farklı olabilir – alandaki şartlar değişebilir, plan/program uygulama şeması orijinalden biraz farklı olabilir vb.

Dolayısıyla, izlemenin, plan veya programın uygulanması nedeniyle ortaya çıkacak olan gerçek çevre ve sağlık etkilerinin, öngörülenlerle kıyaslanmasını ve – herhangi bir gerçek etki tespit edilmesi halinde – gerekli işlemlerin yapılmasını sağlaması gerekir. Ayrıca, izleme sonraki planlama döngüsüne ve ilgili değerlendirmeye girdi sağlayan önemli bir veri olarak görülebilir.

Taslak SÇD Yönetmeliği'nde (Madde-15) şu şart koşulmaktadır: *'Yetkili Kurum, plan veya programın uygulanması aşamasında ortaya çıkabilecek önemli olumsuz çevresel etkilerin en kısa sürede belirlenmesi ve bu etkilere karşı en kısa zamanda çözüm üretilmesi amacıyla, Bakanlık ile ortaklaşa kararlaştırılan süre ve kapsam doğrultusunda hazırlayacaktır. Yetkili Kurum, izleme programında açıklanan izleme faaliyetlerinin uygulanmasından, halkın erişimine sunulmak üzere izleme sonuçlarının ve olası olumsuz çevresel etkilerin giderilmesine yönelik alınan önlemlerin Bakanlığa bildirilmesinden sorumludur.'*

3.2.6.2 Önerilen yaklaşım

Prensipte, plan veya programın hazırlanmasından sorumlu kurum, plan veya programın çevreye ve sağlığa ilişkin izlemesinden de sorumludur. Ancak, çevre ve sağlık makamlarının izlemekonusunda işbirliği yapmaları - veri sağlama, izleme raporlarının derlenmesine yardımcı olması vb. - beklenir.

İzleme, plan veya programın uygulanması sırasında - yani SÇD prosedürünün resmi olarak tamamlanmasından hemen sonra - gerçekleştirilse de, izleme programının SÇD Raporu'nda sunulması gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır. Dolayısıyla, SÇD uygulayıcılarının, SÇD Raporu'nun bir parçası olarak, izleme programının genel tasarımını, göstergeleri, izleme için gerekli sorumlulukları vb. belirtmesi gerekir. Planlama makamının ve çevre ve sağlık makamlarının, izleme programı (örn. taslak SÇD Raporu'na ilişkin istişare görüşmeleri kapsamında) konusunda geri bildirimde bulunması ve dolayısıyla izlemeye ilişkin son önerinin, görüşlerini yansıtmaması önemlidir.

Bu nedenle, izlemeye yönelik olarak yapılacak işlemler şu şekilde özetlenebilir:

- ➔ SÇD sürecinde:
 - o SÇD uzmanları, izleme programının ilk taslağını tasarlayacaktır,
 - o Taslak izleme programını plan veya program için genel izleme programıyla bağlantılandırmak için, taslak izleme programı konusunda planlama ekibine danışılması gerekir,
 - o Gerçek izleme, veri erişimi vb.'deki rollerini görüşmek üzere, taslak izleme programı konusunda çevre ve sağlık makamlarına danışılması gerekir,
 - o İstişare görüşmelerinden sonuçlar elde edilmesinin ardından, SÇD uzmanları izleme programına son halini verir (ve SÇD Raporu'na dahil eder),
 - o İzleme programı, plan veya program kabul edildikten sonra yayınlanır.
- ➔ Plan veya programın uygulanması sırasında:
 - o Plan veya programın uygulanmasından sorumlu kurum, ayrıca, çevreye ve sağlığa ilişkin izlemeyi kabul edilen izleme programına göre koordine eder.
 - o İzleme sonuçlarına dayalı olarak, plan veya programın uygulanmasından sorumlu kurum (çevre ve sağlık makamları ile işbirliği içinde) düzenli izleme raporları hazırlar ve yayınlar (halkın erişimine de açık olmalıdır). İzleme raporları şu konularda bilgiler sunmalıdır:
 - İzlenen nedir (ilgili göstergeler yoluyla kilit çevre ve sağlık konuları),
 - Durum nasıl değişti, yani hangi etkiler kaydedildi – niceliksel (örn. hava kalitesi) ve niteliksel (veri yoksa) anlamda,
 - Değişikliklerin plan veya program uygulaması ile nasıl bir ilgisi var,
 - Sonuçlar (yani, herhangi bir eyleme geçilmesine ihtiyaç olursa, izleme programında herhangi bir düzeltme yapılırsa).
 - o Çevre ve/veya sağlık üzerinde öngörülmeleyen herhangi bir önemli olumsuz etki olması durumunda, plan veya programın hazırlanmasından sorumlu kurumun bu etkileri gidermek üzere eyleme geçmesi gerekir. Bu eylemler için çevre ve sağlık makamları ile koordinasyon sağlanması gerekir. Pratikte, izleme ile, çevre ve sağlık üzerindeki önemli olumsuz etkiler ortaya çıkarılırsa, aşağıdaki önlemlerin dikkate alınması gerekir:
 - Özellikle plan veya programın uygulanması için gereken koşullara odaklanılarak, SÇD'de önerilen etki azaltım önlemlerinin gözden geçirilmesi; örn. belli başlı projelerin uygulanmaması gereken alanlar yeniden tanımlanabilir, proje tipleri değiştirilebilir vb.
 - Geçici iyileştirme eylemlerinin hazırlanması ve başlatılması,
 - Plan veya programda revizyonlar başlatılması; yani, yeni bir planlama döngüsünün başlatılması,

Önemli etkiler olması durumunda gerçekleştirilecek eylemlere örnek (hipotetik)

Alternatif enerji kaynaklarından enerji üretiminin artırılması amacıyla, su yönetimi programı ile küçük hidroelektrik santralleri yapılmasına finansal destek sağlanır. Ancak, görece cömert ekonomik teşvikler nedeniyle, destek alma konusuna olan ilgi, program geliştirilirken ve SÇD gerçekleştirilirken beklenenden daha yüksektir. Sonuçta, SÇD'deki senaryoya kıyasla, belirli bir nehir havzasında çok sayıda küçük HES inşa edilecektir. Doğa koruma ajansı, mevcut koruma alanlarının bu tür kapsamlı bir geliştirme çalışmasından önemli derecede etkilenebileceğine ilişkin kaygısını dile getirdiği için, aşağıdaki eylemler görülebilir:

- o Hidroelektrik santrali yapılmasının sınırlandırılacağı koruma alanlarının genişletilmesi,
- o İzin çıkarılmadan önce gerekli biyoçeşitlilik etütleri yapılmasını sağlamak için, bireysel projeler için ÇED gerçekleştirilirken dikkate alınması gereken çevre kriterlerinin gözden geçirilmesi,
- o Tüm planın gözden geçirilmesi ve finansal destek verilmesi konusunda görüşmelerin başlatılması.

3.2.6.3 Uygulamaya Yönelik Tavsiyeler

- ➔ Su Yönetimi Sektörü, tüm plan veya programın izleme programı içinde su kütlelerine ilişkin izlemeye yer verilmesini bekleyebilir. Dolayısıyla, SÇD'nin izleme programını öncelikli olarak plan veya programı etkileme olasılığı bulunan çevre ve sağlık unsurlarına odaklaması gerekir.
- ➔ Önerilen izleme düzenlemelerinin gerçekçi olmasını sağlayın – ideal olarak, ilgili çevre ve sağlık makamları ile istişare görüşmeleri yaparak.
- ➔ Basit yaklaşımlar uygulamaktan çekinmeyin– özellikle geniş ölçekli stratejik dokümanlar için, çevre ve sağlığa ilişkin genel izlemeye dayanmak, yetersiz verilere dayalı veya büyük belirsizliklere sahip ve dolayısıyla yanlış yönlendiren sonuçlar sağlama olasılığına sahip karmaşık programlar hazırlamaktan daha etkilidir.

4. SU YÖNETİMİ SEKTÖRÜNDE SÇD'YE ANALİTİK YAKLAŞIM

Bu bölüm, Su Yönetimi Sektörü'ndeki SÇD'nin analitik unsurlarını ele alır; örn. kilit konuları veya olası etkileri, uygulanacak yöntemleri, kullanılacak araçları, etki azaltım önlemlerinin türleri vb.

4.1. Kapsam belirleme: Değerlendirme Kapsamının Belirlenmesi

4.1.1 Giriş

Yukarıdaki SÇD Kapsam Belirleme bölümünde açıklandığı gibi, kapsam belirlemenin başlıca amacı, değerlendirme kapsamını belirlemektir; yani, SÇD'nin odaklanacağı potansiyel ilgili kilit çevre ve sağlık konularını tespit etmek ve ileriki değerlendirmelerden bazı konuları çıkarmak (uygun açıklamalar ve gerekçelerle). Kapsam belirleme şunları da tespit etmelidir:

- ➔ SÇD kapsamında ele alınması gereken olası alternatifler ve seçenekler,
- ➔ Olası etkilerin bölgesel boyutu,
- ➔ Yapılacak analizler ve etütler, kullanılacak araçlar ve uygulanacak yöntemler ,
- ➔ Sonraki adımlara katılacak olan paydaşlar (çevre ve sağlık makamları ve halk).

4.1.2 Su Yönetimi Sektörü ile ilgili Potansiyel Kilit Konular

Olası kilit çevre ve sağlık konuları, plan veya programın türüne ve kapsanan bölgenin temel özelliklerine bağlı olarak, her bir SÇD için farklılık gösterebilecek olsa da, aşağıda listelenen unsurlar, su yönetimi sektörü için potansiyel konular olarak düşünülebilir.

İlgili konuların belirlenmesi, çeşitli yöntemler ve yaklaşımlar uygulanmasını gerektirebilir. Ancak, genel çevre ve sağlık teemalarının bulunduğu liste ile başlanabilir – bu liste, ilgili mevzuatla yönlendirilebilir (örn. çevre koruması için yasal çerçeve çevresel bileşenleri tanımlayabilir veya AB SÇD ve ÇED Direktifleri de kullanılabilir). Her bir tema için, plan veya programa ilişkin kilit konular ve özel kaygılar tespit edilmelidir.

Potansiyel kilit konu	Özel Hususlar
Su Kalitesi	• Noktasal ve yayılı kaynaklı yüzeysel suların kirliliği, • Noktasal ve yayılı kaynaklı yeraltı suyu kirliliği, • Atık ve atıksu arıtma tesislerinin kapasitesinin yetersiz olması, • Atıksu arıtma tesislerinin kapasitesinin yetersiz olması, • Aşırı ve uygunsuz pestisit kullanımı.
Su Mevcudiyeti	• Su ihtiyacında beklenen büyüme – gelecekteki yetersiz su kaynaklarında iklim değişikliğinin olası sonuçlarıyla birlikte, • Alanda geniş arazi kullanımının su dengesini değiştirmesi.
Taşkın Yönetimi	• Taşkınların sıklık ve ölçeğinde muhtemel değişiklikler
İklim Değişikliği	• İklim değişikliğinin sonucu olarak yüzeysel su kaynaklarında olası düşüş, • Taşkın ve kuraklıkların yüksek sıklıkla görülme olasılığı,
Toprağın Bozunması	• Evsel ve endüstriyel atıksulardan dolayı toprak kirliliği
Ekosistemler ve Biyoçeşitlilik	• Sucul ve suyla ilgili (örn. sulak alanlar) ekosistemlerin su kirliliğinden dolayı bozulması, • Sucul (tatlı su ve kıyı) ve suyla ilgili ekosistemlerin su mevcudiyetine bağlı olarak bozulması.
Geçim	• Yetersiz içme suyu kaynakları ve taşkınlar nedeniyle daha fazla sayıda insanın risk altında olması, • Tarım ve endüstri gibi kilit sektörlerde yetersiz su kaynakları ve/veya su kirliliği nedeniyle daha kötü ekonomik performans (örn. suyun düşük kalitesi incirlerin kalitesini etkileyebilir)
İnsan Sağlığı	• Süreklilik gösteren su kirliliğinin insan sağlığına potansiyel riskleri (kentleşme, endüstriyel kirlenme, su arıtma tesislerinin yetersiz kapasitesi, uygunsuz katı atık yönetimi)

Kapsam belirlemede, kilit çevre ve sağlık konuları ile olarak, stratejik veya yasal dokümanlarda (örn. Ulusal Çevre Politikası, Uluslararası Anlaşmalar vb.) şart koşulan hedefler de belirlenmelidir. Bu analiz, (i) değerlendirmesi yapılan plan veya program ile başka stratejik dokümanlar arasındaki bağlantıların tespit edilmesine, (ii) kilit konuların neden seçildiğinin gerekçelendirilmesine (onaylanan resmi dokümanda şart koşulan hedefler bulunması halinde, bunun genel olarak önemli ve dolayısıyla SÇD'de ele almaya uygun olduğu anlamına gelir) yardımcı olacaktır. Bu analiz, mevcut bütün hedeflerin bulunduğu kapsamlı ve uzun bir listenin belirlenmesiyle başlayabilir, sürecin sonraki safhalarında en uygun olanlar seçilebilir. Aşağıdaki liste su yönetimi sektörüne ilişkin örnekler sunar:

- ➔ Ulusal Nehir Havzası Yönetim Stratejisi (OSİB, 2014-2023)
 - o Su kütlelerinin kalitesini korumak ve iyileştirmek, gerekli önlemleri yürütmek ve Su Kalitesi Yönetim Planını hazırlayıp uygulamak.
- ➔ Atıksu Arıtma Eylem Planı (Çevre ve Şehircilik, 2015-2023)
 - o Ana Hedef: yeraltı suyunun, yüzeysel ve kıyı sularının kirliliğinin izlenmesi, kirliliğin önlenmesi ve minimizasyonu.
- ➔ Yukarı Havza Taşkın Yönetimi Eylem Planı (OSİB, 2013-2017)
 - o Havzalarda olası toprak, can ve mal kayıplarına neden olan taşkınların önlenmesi,
 - o Baraj ve göletlere sediment taşınımını azaltmak ve taşkınlarla mücadele ederek, toprak kaybını minimize etmek.
- ➔ T.C. İklim Değişikliği Eylem Planı (ÇŞB, 2014-2023)
 - o İklim değişikliğinin neden olduğu sel, taşkın, çığ ve toprak kayması gibi doğal afet risklerini belirlemek,
 - o Mevcut stratejilere, plan ve mevzuatlara iklim değişikliği adaptasyonunun entegrasyonu (Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı (2011 – 2013).
- ➔ Ulusal Biyoçeşitlilik Eylem Planı (2007)
 - o Biyoçeşitliliği oluşturan faktörlerin verimli kullanımı ve gelecek nesilleri dikkate alarak yönetimi,
 - o Su biyoçeşitliliğinin korunması, ekosistemlerin ekolojik görevlerinin korunması,
 - o Deniz ve kıyı biyoçeşitliliğinin korunması,
 - o Sağlık Strateji Planı 2013 – 2023 (Sağlık Bakanlığı, 2012).

4.1.3 Kapsam Belirleme Matrisi

SÇD'nin önerilen kapsamı – geçmişe ilişkin dokümanların ve ilgili paydaşlarla yapılan istişare görüşmelerinin ilk analizine dayalı – başka görüşmeler yapılabilmesini sağlayacak, açık ve anlaşılır bir şekilde özetlenmelidir. Aşağıdaki tablo, kapsam belirleme matrisi için (hidroelektrik santrali yapımı ile bağlantılı örneklerle) olası bir şablon olarak düşünülebilir:

Kilit konu	Özel kaygılar	Plan/program ve/veya SÇD'de dikkate alınacak seçenekler ve önlemler	İlgili amaç ve hedefler	Danışılacak paydaşlar	Veri ve bilgi kaynakları
Plan veya programa ilişkin çevre ve sağlık konuları	- Plan veya programa ilişkin riskler ve fırsatlar - Olası etkilerin bölgesel boyutu	- SÇD'de daha detaylı analiz edilecek özel konular - Sonraki gelişmeler ve/veya plan veya programın uygulanması için yol gösterici ilkeler			Toplanması gereken veri ve bilgi göstergeleri
Su kaynakları	Su barajları ve hidroelektrik yapıların inşaa edilmesi, su rejimini değiştirecek ve	Hidroelektrik enerji üretimine yönelik geliştirme çalışmaları için konum belirlenirken, taşkına yatkın alanların dikkatli	Su kütlelerinin kalitesinin korunması ve yükseltilmesi		- Su kalitesine ilişkin veriler - Su kaynaklarına ilişkin veriler (hem yüzey

Kilit konu	Özel kaygılar	Plan/program ve/veya SÇD'de dikkate alınacak seçenekler ve önlemler	İlgili amaç ve hedefler	Danışılacak paydaşlar	Veri ve bilgi kaynakları
	rezervuarlardan aşağı doğru nehir akışı segmentlerinin kurumasına neden olabilecektir. • Nehrin fiziksel-kimyasal özelliklerinin değişmesi (sıcaklık ve kimyasal bileşim dahil) • Barajlar ve rezervuarlar, hidro-jeolojik yapıları değiştirebilir ve dolayısıyla yeraltı sularının seviyesini yükseltebilir.	bir şekilde değerlendirilmesi. • Hidroelektrik üretime yönelik gelişim planlamaları yapılırken, nehirlerin kurumasını önlemek için, doğal-fiziksel özellikleri dikkate alınarak, su kaynaklarının kapasitelerinin ve hidrolojik niteliklerinin hesaplanması . • Su kaynaklarının aşırı kullanımını önlemek amacıyla, su kaynaklarının başka amaçlarla (içme suyu, tarım vb.) kullanımının dikkate alınması.			hem de yeraltı)

4.1.4 Kapsam Belirleme Raporu

Kapsam belirleme aşamasının çıktıların, Kapsam Belirleme Raporu'nda özetlenmesi gerekir ve taslak versiyonunun ilgili paydaşlarla yapılacak olan istişare görüşmelerinin bir konusu olması gerekir; son versiyonunun ise, istişare görüşmelerinden elde edilen girdileri içermesi gerekir. Kapsam Belirleme Raporu bazı başlıca bölümleri ele almalıdır:

- İlgili stratejik dokümanın amacı, hedefleri ve beklenen içeriğinin belirtilmesi,
- İlgili bölgenin çevre ve sağlık durumlarının kilit özelliklerinin açıklanması,
- Mevcut çevre koruma ve ilgili diğer politika hedeflerinin ana hatlarının verilmesi,
- SÇD'nin odak noktası olacak kilit konuların/kaygıların belirtilmesi ve gerekçelendirilmesi (bazen, plan uygulamasının çevre üzerindeki olası etkilerinin bir ön göstergesi ile)
- Diğer adımlar (istişare görüşmeleri dahil)

Türkiye'deki SÇD uygulamasından elde edilen deneyime dayalı olarak, aşağıdaki SÇD Raporu içeriği önerilebilir:

- ➔ Özet
- ➔ Giriş
 - o Raporun amacı
 - o Kapsam belirlemeye yaklaşım
- ➔ Plan veya programın başlıca özellikleri:
 - o Geçmiş bilgisi
 - o Hedefler ve öncelikler
 - o Temel önlemlere genel bakış
 - o Hazırlığın ve diğer adımların durumu
 - o İlgili diğer planlarla ve programlarla olan bağlantı
- ➔ Önemli derecede etkilenme olasılığı bulunan alanların özellikleri :

- o Plan veya programın kapsadığı bölgedeki hassas alanlar
- o Plan veya programın kapsadığı bölgenin ekonomik profili
- o İklim ve iklim değişikliği
- o Hava
- o Jeoloji, arazi ve zemin (arazi kullanımı, zemindeki bozulma ve kirlilik)
- o Su (su kaynakları, su kalitesi, ana kirlilik kaynakları, su tahsisi ve tüketimine genel bakış)
- o Kıyı suları
- o Atık ve atıksu yönetimi
- o Ekosistemler ve biyoçeşitlilik
- o Kültürel miras
- o Sosyal unsurlar (nüfus, ekonomik durum)
- o Sağlık
- SÇD'de ele alınacak öncelikli konuların ön tespiti:
 - o Kapsam belirleme matrisi
 - o Dikkate alınacak alternatifler
- Sonraki adımlar
- Ekler:
 - o Kapsam belirleme istişare görüşmelerinin özeti
 - o Referanslar

4.1.5 SÇD Uygulayıcıları İçin Tavsiyeler

- Plan veya programın ölçeğine ve seviyesine uygun konular seçin.
- Tüm ülke için genel plan veya programa ilişkin çevre ve sağlık konuları, belirli bir bölge için arazi kullanımına yönelik olası net sonuçlar içeren detaylı bir planlama dokümanına ilişkin çevre ve sağlık konularında muhtemelen daha genel olacaktır.
- Su (kalitesi, miktarı vb.) plan veya programın kendisinde çok büyük olasılıkla yeterli derecede ele alınacak olduğundan, SÇD'yi, önerilen geliştirme çalışması nedeniyle etkilenme olasılığına sahip diğer çevre ve sağlık bileşenlerine ve konularına odaklayın.
- Kilit konuların bulunduğu listenin, esnek ve açık tutulması gerekir – SÇD'de daha sonra, başka bazı konuların da dikkate alınması gerektiğini gösteren yeni veriler ve bilgiler ortaya çıkabilir. Öte yandan, bazı problemlerin, daha önce düşünüldüğü kadar ciddi olmadığı anlaşılabilir ve dolayısıyla bunlar listeden çıkarılabilir.
- Kapsam belirlemede alternatifler önermekten çekinmeyin – değerlendirmenin son aşamalarında ek taleplerle karşı karşıya kalmaktansa, SÇD sürecinin başında alternatif çözümleri ele almak daha iyidir.

4.2 Mevcut Durum Analizi

4.2.1 Giriş

Kapsam belirlemede tespit edilen kilit konular için mevcut durum doğru bir şekilde anlaşılmadan, olası etkiler değerlendirilemez. Dolayısıyla, mevcut durum analizi, etki değerlendirmesi, etki azaltım önlemleri formüle edilmesi ve izleme programı oluşturulması için bir temel oluşturur. Kapsam belirlemenin sonuçları üzerine inşa edilir ve kilit konuların daha iyi tanımlanmasını, plan veya programa ilişkin kilit problemlerin daha iyi tespit edilmesini ve etkilenme olasılığına sahip bölgenin daha detaylı tanımlanmasını sağlar.

4.2.2 Genel Yaklaşım

SÇD mevcut durum analizinin gelişimi, çoğunlukla, yayınlanmış olan çevre raporlarının, literatürün ve diğer açık kaynakların kullanılmasını gerektiren bir masa başı araştırma olarak başlar ve gereken yerlerde, ilgili paydaşlarla yapılması hedeflenen istişare görüşmeleri ile devam eder. SÇD, genellikle, doğrudan saha araştırması teknikleri kullanmaz ve uzmanlarla ve yerel koşullar hakkında bilgi sahibi diğer paydaşlarla istişare görüşmeleri yapılmasına dayalıdır.

SÇD'de mevcut durum analizi, kapsam belirlemede tanımlanan her bir kilit konu için, şu amaçla yapılmalıdır:

- Geçmiş eğilimlerin ve mevcut durumun tanımlanması,
- Eğilimi bugüne kadar etkilemiş olan ana etmenlerin tespit edilmesi,
- Eğilimin gelecekteki olası (değerlendirilen plan veya program uygulanmazsa) gelişiminin ana hatlarının çizilmesi .

Dusík ve ark. (2013) mevcut durum analizinde aşağıdaki soruların sorulmasını önerir:

- Yasa ve politikanın hedefleri nelerdir?
- Çalışma alanının kilit özellikleri nelerdir? Bugüne kadarki eğilim nedir? Mevcut durum, koyulan hedeflerden veya belirlenen amaçlardan ne kadar uzak? Herhangi bir kritik dönüm noktasına varıyor mu? Özel koruma veya daha fazla ilgi gerektiren kilit alanlar ve sorunlar nelerdir?
- Bu eğilimleri neler yönlendiriyor? Bu etmenlerden hangileri önerilen plan veya programdan önemli derecede etkilenebilir?
- Önerilen plan veya program uygulanmazsa, gelecekteki eğilim ne yönde olur? Onaylanan ancak henüz uygulanmamış olan – iklim değişikliği, yasal veya politik çerçevedeki değişiklikler, ekonomik teşvikler, vb. - önemli geliştirme çalışmalarından etkilenecek mi? Ortaya çıkan yeni kilit riskler nelerdir?
- SÇD ve planlama süreci için (varsa) olası önemli sonuçlar nelerdir?

Geçmişteki eğilimleri ve şu anki durumu etkileyen ve çok büyük olasılıkla gelecekteki gelişimi de etkileyen itici güçler çeşitli etmenler içerebilir; örn. genel ekonomik kalkınma, yasal ve düzenleyici çerçeve, sektörel programların ve/veya büyük altyapı projelerinin uygulanması vb. gelecekteki olası gelişim tanımlanırken, bütün bu etmenlerin dikkate alınması gerekir.

Avrupa Komisyonu tarafından da belirtildiği gibi (2013), gelecekteki olası eğilimlerin tanımlanması, genellikle, çok sayıda belirsizlik olması nedeniyle kısıtlı olabileceği de, SÇD'de, SÇD ekibindeki uzmanların ellerinden geldikçe, gelecekteki eğilimler ana hatlarıyla belirlenmelidir – sözlü olarak; örn. en iyi ve en kötü senaryo yaklaşımlarını tanımlayarak. Ancak, yaşanan her tür belirsizliğin açık bir şekilde belirtilmesi gerekir.

4.2.3 Yöntemler ve Araçlar

Mevcut durum analizi için çeşitli yöntemler ve araçlar kullanılabilir – bu Rehber'in Ek l'inde konuya ilişkin genel bilgiler verilmektedir. Mevcut durum analizi, hem niteliksel hem de niceliksel bilgiler içerebilir ve her iki bilgi türünü birleştirme konusunda çoğunlukla faydalıdır. Planlanan geliştirme çalışmasının doğasına bağlı olarak, mevcut durum analizini tanımlamak için kullanılacak olan yöntemler ve araçlar, basit yaklaşımlardan (örn. durumun sözlü tanımı, kontrol listeleri, matrisler vb.) ileri matematiksel modellemeye (örn. Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) haritaları ve harita çıkartırmaları, eğilim analizleri, kirleticilerin sudaki dağılımı vb.) kadar çeşitlenir.

Yukarıda da tanımlandığı gibi, mevcut durum analizi kapsam belirlemede tespit edilen kilit konulara odaklanmalı ve tespit edilen özel kaygıları yansıtmalıdır. Örneğin, Büyük Menderes Nehir Havzası Taslak Yönetim Planı pilot SÇD'si, zeytinyağı üretiminden kaynaklanan su kirliliğini özel problemlerden biri olarak tespit etmiştir. Bu konunun öneminin belirlenebilmesi amacıyla, zeytinyağı üretimi yapan tesislerin sayısını ve bunların su kaynaklarına olan mesafesini gösteren bir tablo (aşağıda) hazırlanmıştır.

Tablo 3 : Zeytinyağı Üretim Tesislerinin ve Lagünlerin Sayısı - Lagünlerin Su Kaynaklarına Mesafesi

Tesislerin ve Lagünlerin Su Kaynaklarına Mesafesi (m)	Tesis Sayısı	Lagün Sayısı
50	8	18
250	30	25
500	14	6
1000	15	22

Su Yönetimi Sektörü'nde dikkate alınması gereken bir diğer konu ise iklim değişikliği ve olası sonuçlarıdır. Gelecekteki olası gelişmeler konusunda tahminlerde bulunurken, Türkiye'nin BM İklim Değişikliği Çerçeve Konvansiyonu'na Ulusal Bildirimi'nin hazırlanması için yapılan modelleme kullanılmıştır – bkz. aşağıdaki bölüm:

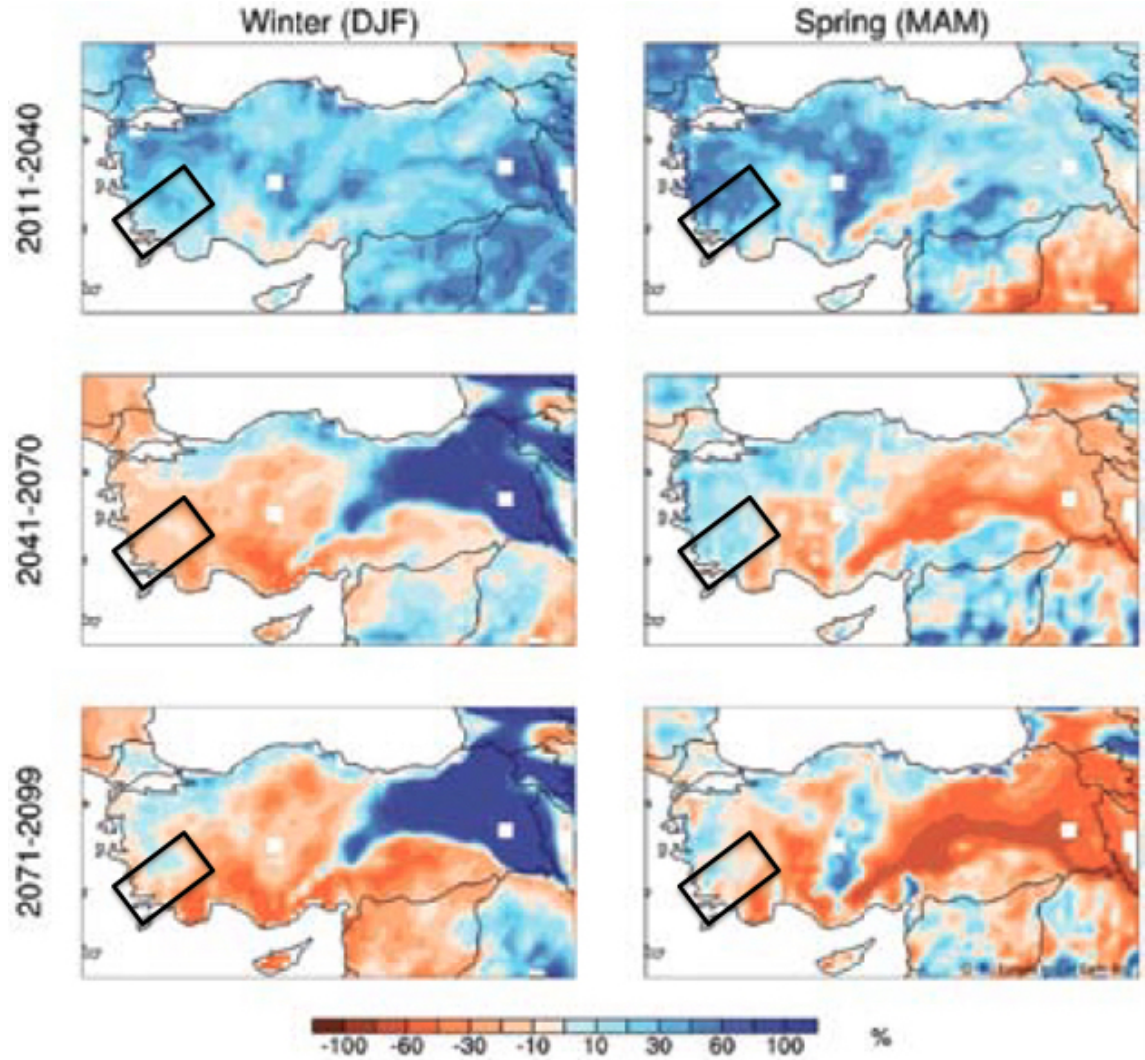

Figure 1 : Yüzeysel Akışta (%) Kış (sol kolon) ve İlkbahar (sağ kolon) için Öngörülen Değişiklikler (1961-1990 dönemi) (ECHAM5 genel sirkülasyon modelinin A2 senaryosu simülasyonuna göre) (UNFCCC, 2012).

Kullanılan analitik yöntemle bakılmaksızın, plan veya program uygulanmadığı takdirde durumun gelecekte meydana gelecek olası gelişiminin açık bir şekilde tanımlanması daima önemlidir. Biyoçeşitlilik ile ilgili örnek aşağıda verilmiştir:

Biyçeşitliliğin gelecekteki olası değişimi (Büyük Menderes Nehir Havzası Taslak Yönetimi Planından)

NHYP uygulanmazsa, su kalitesinde daha fazla bozulma ve ayrıca havzadaki su rejiminde değişiklikler olması beklenebilir. Bu tür bir gelişme, su ve kara canlıları için yaşam ortamı kayıplarına yol açacaktır. Özellikle hassas, endemik ve tehdit altındaki türler (örn. *Acanthobrama mirabilis*, *Capoeta bergamae*, *Chondrostoma meandrense*, *Monachus monachus*, *Pelicanus crispus*) yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalacaktır. Bafa Gölü'ndeki *A. mirabilis*, *C. nasus* ve *A. pectoralis* türlerinin tuzluluğun artması nedeniyle yok olması ve yüksek amonyum seviyeleri ile düşük çözünmüş oksijen seviyeleri nedeniyle Bafa Gölü'nde çok sayıda balık ölümlerinin meydana gelmesi, yaşam ortamının nasıl değiştiğini ve kirliliğin canlıları nasıl etkileyebildiğini gösteren bazı örneklerdir. Artan nüfus da, besin zincirinde (bazı türlerin yok olması, bunların avcılarının nüfusunu da olumsuz etkileyecektir) ve yerel yaşam ortamında daha fazla değişim olmasına yol açacaktır ve böylece, çeşitli türlerin sayısında azalma olabilir. Sadece değişime uyum sağlayabilen türler hayatta kalacaktır. Örneğin nehir dibi makro omurgasızları *Brilla longifurca*, *Brilla modesta*, *Eukiefferiella calvescens*, ve *Microtendipes* türleri kirliliğe karşı dayanıksızken, *Erpobdella octoculata*, *Hirudo medicinalis*, Naididae türleri, ve *Tubifex* türü, organik kirliliğe karşı dayanıklıdır. Dügel & Kazancı (2004) tarafından gerçekleştirilen çalışmaya göre, *Erpobdella octoculata*, *Hirudo medicinalis*, Naididae türleri, ve *Tubifex* türü gibi kirliliğe dayanıklı türler, özellikle kirlenmiş mansap sahalarındaki baskın türlerdir.

4.2.4 SÇD Uygulayıcılarına Yönelik Tavsiyeler

- Mevcut durum bilgilerinin toplanması süresiz olarak devam edebilir; dolayısıyla, bilgi toplanması için bir süre limiti koyun ve bir plan veya programın ilk SÇD'sinde ilgili bütün bilgileri elde edebilmeyi beklemeyin, ancak, gelecekteki yenilemeler veya planların veya programların gözden geçirmeleri için herhangi bir büyük boşluğu doldurmak için düzenlemeler yapın.
- Mevcut durum analizini, kapsam belirlemede belirlenen kilit konulara ve plan veya programın etkileyebileceği etmenlere odaklayın – genelleştirilmiş bir “Çevre Durumu” hazırlanmasından kaçının.
- Mevcut durum analizi, plan/programın çevre ve sağlık etkilerinin doğru bir şekilde değerlendirilebilmesi için gerekli olan verilerin eksik olması ve gelecekteki olası gelişmeye dair tahminlerdeki belirsizlikleri göstermelidir.
- Mevcut durum analizi hazırlanırken ilgili paydaşların – özellikle çevre ve sağlık makamları, üniversiteler, araştırma kurumları vb. – sürece dahil edilmesi çok faydalı girdiler sağlayacaktır (veri, bilgi, raporlar vb.).
- Mevcut durum analizi, plan/program için planlama ekibi tarafından yapılacak analize de girdiler sağlayacak ve dolayısıyla, ilgili sağlık ve çevre konularının planlama sürecinin erken bir aşamasında plan/programa entegrasyonuna yardımcı olacaktır.
- Mevcut durum bilgilerini, sadece resmi makamlar tarafından değil, halk tarafından da açık bir şekilde anlaşılabilir şekilde sunmaya çalışın (örn. harita, şema, diyagram vb. kullanarak).

4.3. Olası Etkilerin Değerlendirilmesi

4.3.1 Giriş

SÇD, önerilen plan veya programın önemli olumsuz ve olumlu etkilerini analiz etmeli ve değerlendirmelidir. SÇD'nin başlıca faydalarından biri – ÇED'e kıyasla – stratejik dokümana koyulan birtakım öneriler için çevresel etkilerin belirlenebilmesini sağlaması ve dolayısıyla, bireysel olarak küçük ancak belirli bir süre boyunca meydana gelerek birlikte önemli hale gelen eylemlere yol açabilen olası kümülatif etkileri ele alabilmesidir.

4.3.2 Önerilen Gelişim Hedefleri veya Önceliklerinin Değerlendirilmesi

Kilit çevre ve sağlık konuları ile ilgili mevcut politika hedeflerine sahip plan veya program ile önerilen hedeflerin ve/veya önceliklerin uyumluluğunun değerlendirilmesi, SÇD'nin önemli bir parçası ve stratejik düzeyde uygulanabilir ilk safha değerlendirme yöntemlerinden biridir.

SÇD uygulayıcıları, önerilen gelişim yönelimleri ile ilgili çevre konuları ve eğilimleri arasındaki kilit çatışmaları gösteren matrisler veya diğer sunum yöntemleri kullanarak, önerilen gelişim hedefleri/öncelikleri ile ilgili çevre ve sağlık hedefleri arasındaki uyuma ilişkin bir değerlendirilme gerçekleştirebilir. Ancak, bu değerlendirme sadece değerlendirmeye ilişkin görüşler oluşturmakla kalmayıp, çevre konularının önerilen strateji planı veya programının hedeflerine ve önceliklerine entegrasyonu için, proaktif olarak, fırsat da sunar. Bu ilişkide, bu analizin, özellikle SÇD'nin beklenen yaklaşımda yürütülmesi halinde (yani, plan veya program hazırlanmasına paralel olarak) önem taşıdığı ve dolayısıyla, plan veya programın önerdiği stratejik doğrultunun düzeltilmesine de yer olduğunun vurgulanması önemlidir.

Aşağıda, uygun matris formatına bir örnek verilmiştir:

Table 4 : Önerilen gelişim hedefleri ve ilgili çevre konuları veya hedefleri arasındaki sinerji çatışmasına yönelik görselleştirme örneği (Dusik, J., Harmel, M, ve M. Smutný, 2013)

Önerilen gelişim hedefleri/öncelikleri	İlgili çevre konuları veya hedefleri (örn. önceden onaylanmış strateji dokümanlarında şart koşulan)					Önerilen gelişim hedeflerinde yapılması tavsiye edilen değişiklikler
	...	...	...	...	...	
Önerilen gelişim hedefi/önceliği # 1	++	-	0	--	-	Hedefi şu şekilde yeniden formüle edin...
Önerilen gelişim hedefi/önceliği #2	++	+	--	0	+	...gibi faaliyetlere öncelik verin
.....	0	--	+	-	--	Sadece şu alanlarda uygulayın...
.....	-	++		0	+	...ile ilgili müdahalelerden kaçının
Önerilen gelişim hedeflerinin ve önceliklerinin optimizasyonuna yönelik yorumlar yapılması: Bunlar, önerilen gelişim yönelimlerinde değişiklik yapılması için tavsiyeler şeklinde veya daha detaylı planlama için öneriler şeklinde sağlanabilir (örn. hangi müdahaleler desteklenmeli, hangileri engellenmeli, nerelerde gerçekleştirilmeli veya nerelerde gerçekleştirilmemeli, vb.)						

Aşağıdaki tabloda, Büyük Menderes Nehir Havzası Taslak Yönetim Planı (başlıca öncelikleri dikkate alınarak) ile bazı kilit konular için çevre/sağlık hedefleri arasındaki bağlantıların değerlendirilmesine yönelik bir örnek verilmektedir:

Biyçeşitlilik ve Ekosistemler	Ulusal Biyçeşitlilik Eylem Planı (2007) 1. Biyçeşitliliği oluşturan faktörlerin verimli kullanımı ve gelecek nesilleri dikkate alarak yönetimi. 2. Su biyçeşitliliğinin korunması, ekosistemlerin ekolojik görevlerinin korunması. 3. Deniz ve kıyı biyçeşitliliğinin korunması. 4. Ekosistemlerin sürdürülebilir kullanımı ve koruma için verimli metotların geliştirilmesi.	NHYP, su kütlelerinin durumunun geliştirilmesine odaklanmıştır. Bu nedenle uygulanması durumunda su kütlelerinin ve biyçeşitlilik ve suyla ilgili ekosistemlerin iyileştirilmesi beklenebilir. Dolayısıyla, NHYP, Ulusal Biyçeşitlilik Eylem Planı tarafından belirtilen hedeflere katkıda bulunacaktır.
Geçim	Sağlık Strateji Planı 2013 – 2023 (Sağlık Bakanlığı 2012) • Acil durumların ve felaketlerin halk sağlığına etkisinin azaltılması.	NHYP, Taşkın Yönetimi konusunu açıkça ele almamaktadır ve bu nedenle uygulanması taşkın riskine maruz insan sayısının değişmesine neden olmayacaktır.
İnsan Sağlığı	Sağlık Strateji Planı 2013 – 2023 (Sağlık Bakanlığı 2012) • Su, hava ve toprak kirliliğinin insan ve çevre sağlığı üzerine olumsuz etkisini azaltmak. • Kirlenmiş olan su, hava ve toprağın olumsuz etkisinin minimize edilmesi için kirlenici kaynaklarının arıtılmasının garantiye alınması. • Su kalitesinin iyileştirilmesiyle bulaşıcı hastalıkların azaltılması.	NHYP, su kütlelerinin durumunun geliştirilmesine odaklanmıştır. Bu nedenle uygulanmasının Sağlık Strateji Planı tarafından şart koşulan ilgili hedeflere katkıda bulunması beklenebilir.

4.3.3 Önerilen Gelişim Müdahalelerinin Olası Etkilerinin Analizi

SÇD'nin başlıca faydalarından biri, birden fazla öneri için çevre ve sağlık etkilerini tespit edebilmesi ve bunların stratejik bir düzeyde sistematik olarak değerlendirilmesini kolaylaştırmaktır. Kümülatif etkiler, bireysel olarak küçük ama belirli bir süre içinde bir araya gelerek önemli hale gelen eylemlere yol açabilir.

Dolayısıyla, bu değerlendirme faaliyeti plan/programın önemli olumlu ve olumsuz etkilerini ve kümülatif çevre ve sağlık etkilerini değerlendirmeyi amaçlar; ve plan/program uygulamasının önemli olumsuz etkilerini önlemek, azaltmak ve mümkün olduğunca gidermek için alternatif seçenekleri ve önlemleri dikkate alır.

SÇD uygulayıcılarının, tespit edilen önemli çevre konularının her biri için kümülatif etkilerin analizini üstlenmeleri tavsiye edilir. Değerlendirme, bu Rehber'in Ek'inde detaylı bir şekilde açıklanmış olan farklı değerlendirme araçları (örn. alansal analizler, eğilim analizleri, uzman değerlendirmelerini içeren matrisler, modelleme vb.) kullanılabilir.

Kümülatif etkilerin genel değerlendirmesi aşağıdaki yaklaşımlarla yapılabilir:

- Her bir çevre ve sağlık konusu için, belirli bir çevre konusu üzerinde önemli etkileri olabilecek olan önerilen gelişmelerin tespit edilmesi (örn. bireysel projeler veya proje grupları).
- Söz konusu çevre ve sağlık konusuna ilişkin bu geliştirme önerilerinden her birinin etkilerinin tanımlanması. Bu tanımlama, önerinin herhangi önemli bir risk doğurup doğurmadığının veya ele alınan çevre veya sağlık konusundaki mevcut eğilimlerin ardındaki etmenleri olumlu veya olumsuz bir şekilde etkileyip etkilemediğinin açıklanması ile yapılabilir. Bunu yaparken, öngörü için temel oluşturan varsayımların ana hatlarını çizmek, olasılıkları ve kilit belirsizlikleri açıklamak ve etkinin neden önemli olarak görüldüğünü açıklamak faydalı olur. – örn. çevre politikası hedeflerine, ekonomik sonuçlara, belirli sosyal gruplar üzerindeki etkilere vb. ilişkin çıkarımların ana hatlarının çizilmesi ile. Öngörülerin nicel ifadelerle açıklanması şart değildir. Ancak, bunların, literatüre, örneklere, hesaplamalara, haritalara vb. referans verilerek ispat edilmelidir.

3. Olası etki azaltımı ve iyileştirme seçeneklerinin tespit edilmesi (bkz. sonraki bölüm).
4. İlgili çevre veya sağlık konusu üzerinde önemli olumsuz veya olumlu etkilere sahip olabilecek plan veya programın bütün bileşenlerinin kümülatif etkilerinin özetlenmesi. Bu tür bir değerlendirme, kaçınılmaz olarak belirsizlikleri de kapsayacağı için, SÇD uygulayıcılarının en iyi durum ve en kötü durum senaryolarını kullanmaları gerekir. En kötü durum senaryosu, önerilen gelişmelerin önemli etkilerinin, sağlam bir yönetim olmadan, gerçekçi bir şekilde meydana gelmesi durumunda ortaya çıkabilecek olan durumu gösterir. En iyi durum senaryosu ise, önerilen plan veya programda önerilen düzeltmelerin yapılması, gerekli etki azaltım önlemlerinin alınması ve önerilen müdahalelerin sağlam bir şekilde uygulanması ve yönetilmesi ile ulaşılacak olan durumları gösterir.
5. Önerilen etki azaltımı önlemlerinin özetlenmesi ve önceliklendirilmesi. SÇD uygulayıcıları, çok sayıda planlama önerisi için tekrarlanan ve dolayısıyla önerilen plan veya programa uygulama için genel koşullar olarak entegre edilebilen önemli etki azaltımı önlemlerinin altını çizmelidir. Ayrıca, önerilen özel müdahaleler için tespit edilen, özel öneme sahip alternatiflere, etki azaltımı veya iyileştirme önlemlerine de vurgu yapmalıdırlar.
6. Önemli herhangi bir belirsizliğin altının çizilmesi ve izleme için öncelikler önerilmesi. SÇD uygulayıcılarının, değerlendirme sürecinin sonunda, gerçekleştirdikleri çalışmalarda karşılaştıkları önemli varsayımları ve belirsizlikleri özetlemesi gerekir. Belirsizliklerin tanımlanması, izleme için kilit konulara ilişkin yapılan tespitler ve alınan kararlar konusunda bilgi sağlama açısından değerli bir role sahip olabilir.

Değerlendirme, açıklamalar içeren haritalarla veya örn. aşağıda taslağı verilmiş olan tabloya benzer basit tablolarla sunulabilir.

Tablo 5 : Kümülatif etki değerlendirmesi mantığının şematik sunumu (Dusík, J., Harmel, M, ve M. Smutný, 2013)

Çevre veya sağlık konusu: Sucul biyoçeşitlilik – Değerli doğa alanlarının durumu ve genişliği, ekosistem parçalanması		
Konuya ilişkin olası önemli etkilere sahip önerilerin planlanması	Olası önemli etkiler	Dikkate alınacak alternatifler ve etki azaltım ve iyileştirme önlemleri
Öneri # 1.8.	Önerinin, herhangi önemli bir risk/fırsat yaratıp yaratmadığının veya ele alınan çevre veya sağlık konusuna ilişkin mevcut eğilimlerin ardındaki etmenleri olumlu veya olumsuz olarak etkileyip etkilemediğinin açıklanması. Bunu yaparken, şunların ana hatlarının çizilmesi gerekir: • Öngörünüz için temel oluşturan değerlendirmeler • Olasılıkların ve kilit belirsizliklerin tanımlanması • Etkinin neden önemli olarak görüldüğünün açıklanması – örn. çevre politikası hedeflerine, ekonomik sonuçlara, belirli sosyal gruplar üzerindeki etkilere vb. ilişkin çıkarımların ana hatlarının çizilmesiyle. Mümkünse, vardığınız sonuçları literatüre, örneklerle, hesaplamalara, haritalara vb. referans vererek doğrulayın (bunlar etkiyi göstermek için ek şeklinde verilebilir)	Planlama önerisinin veya koşullarının uygulama için yeniden formüle edilmesinin önerilmesi. Bunu yaparken, aşağıdaki soruların sorulması gerekir: • Önerilen gelişim çalışmasına - genel olarak ve önerilen ölçekte - gerçekten gerek var mı? (Yani, toplumun kalkınmaya yönelik talepleri bu gelişme çalışması olmadan da karşılanabilir mi?) • Bu tür geliştirme çalışmalarının nereye kadar yürütülmesi veya nerede durdurulması gerekir? • Daha iyi bir teknoloji veya süreç var mı? • Önerinin, bir öncelik olarak uygulanması mı, ertelenmesi mi yoksa tamamen iptal mi edilmesi gerekir? • Bu önerinin uygulanması için hangi koşulların yaratılması gerekir – yani, detaylı tasarım, proje kapsamı düzeyinde?
Öneriler # 2.3, # 3.5, # 4.1		
...	...	...
Bu çevre veya sağlık konusunu etkileme olasılığı bulunan bütün planlama önerilerinin kümülatif etkileri		
Bu eğilimin gelecekteki gelişimi için, ilgili bileşenlerin eğilim üzerindeki doğrudan ve dolaylı bütün etkilerinin meydana gelip gelmeyeceğine ilişkin en kötü&en iyi durum senaryolarının özetlenmesi.		
Dikkate alınacak öncelikli etki azaltımı önlemleri ve alternatifler		
Çok sayıda planlama önerisi için tekrarlanan ve dolayısıyla önerilen plan veya programa uygulama için genel koşullar olarak entegre edilebilen önemli etki azaltımı önlemlerinin altının çizilmesi. Ayrıca, yukarıdaki tabloda tespit edilen, özel öneme sahip alternatiflere, etki azaltımına veya iyileştirme önlemlerine de vurgu yapılmalıdır.		
Daha sonraki çalışmalar ve izleme için kilit konular (belirsizliklerin ele alınması):		
....		

Yukarıda verilen örnek, Thames Nehir Havzası Yönetim Planı için gerçekleştirilen SÇD kapsamındaki olası etkilerin gelişimini göstermektedir (İngiltere Çevre Ajansı, 2014):

Tablo 6: Thames NHYP'ye taslak güncellemesinin ana etkilerinin, önerilen etki azaltımlarının ve ilerideki fırsatların özeti

SÇD faktörü	Etkilerin özeti	Azaltım ve fırsat
Nüfus ve İnsan Sağlığı	Daha kaliteli bir su ortamı ve gelişmiş dinlence ve eğlence olanakları ile insan, sağlık ve yerel ekonomi üzerindeki önemli olumlu etkiler. Gelişmiş su kalitesi – örn. yüzme suyundaki bakteriyel kirliliğin azaltılması – sayesinde insan sağlığı üzerindeki yerel düzeydeki olumlu etkiler. Tarımın sürdürülebilirliğinin artırılmasını sağlayacak önlemlerle gıda tedarikinde uzun vadeli yerel etkiler. Yapıların değiştirildiği veya kaldırıldığı yerlerde kayıkçılar ve kanocular üzerinde yerel olumsuz etkiler meydana gelmesi olasılığı. Kısa vadede gıda tedariki üzerinde, arazi kullanımı değişikliğinden kaynaklanan yerel olumsuz etkiler.	Bireylerin sağlığı ve refahı için yeşil alan sağlanması önemli bir bileşendir. Su ortamının kalitesinin artırılması ile, göllere, nehirlere ve kıyılara erişimin artırılarak insanların sudan ileride daha çok faydalanabilmesi için pek çok fırsat yaratabilir. İklim değişikliğinin etkilerine olan esnekliklerinin artırılması için, tarım sektörüne fırsatlar sağlanması Yapıların kaldırılmasının düşünüldüğü yerlerde, su seviyelerinde değişikliğe yol açacak etkilerin ve tespit edilmesi gereken herhangi bir azaltım önleminin dikkate alınmasını sağlamak için, kayıkçılar ve kanocular ile istişare görüşmeleri yapılacaktır. Daha fazla fayda sağlamak ve daha az masraf yaratmak için, ekosistem sevislerine yönelik ödemelere erişim ve arazi kullanımı değişikliği konusundaki önlemlere yönelik dikkatli bir hedef belirleme işlemi yapılması gerekecektir.
Kültürel Miras	Alınan önlemlerin tarihi varlıkları değiştirdiği veya yok ettiği yerlerde, özellikle taşkın riski ve navigasyon için su yönetiminin beraberinde getirdiği yerel olumsuz etkiler.	Bu olumsuz etki, uygun bir tasarımla ve etki zaltımının mümkün olmadığı yerlerde, tarihi bilgilerin dikkatli bir şekilde kaydedilmesi ile ve uygun yerlere, yerel koruma ile kısmen azaltılacaktır. İngiliz Miras ve Yerel Makamları ile istişare görüşmeleri yapılacak ve izinleri alınacaktır.

4.3.4 Alternatiflerin Ele Alınması

SÇD uygulayıcıları, alternatifleri değerlendirirken aşağıdaki sorulardan faydalanabilir (ODPM, 2005, Dusik et al, 2013):

- Yeni gelişme çalışmaları için talep azaltılabilir mi? Bu 'talep yönetimi' alternatifleri, önerilen gelişmenin genel ölçeğini sorguluyor mu? Su yönetimi sektöründen bir örnek: plan veya program, içme suyu fiyatını artırarak suya olan talebi azaltılabilir mi; dağıtım şebekelerini düzelterek kayıp suları minimuma indirebilir mi; suyun yeniden kullanımı teşvik edebilir mi vb.?

- Gelişim talebinin karşılanması için, daha çevre dostu alternatifler var mı? Bu 'süreç yönetimi' alternatifleri, istenen verimin alınabilmesi için farklı yöntemler önerebiliyor mu? Su yönetimi sektöründen bir örnek: plan veya program, barajlar inşa etmektense, daha doğal taşkın kontrolü önlemleri sunabiliyor mu?
- Bu tür gelişmeler nereye kadar sürdürülmeli, nerede durdurulmalıdır? Su yönetimi sektöründen bir örnek: önerilen barajlar, koruma alanlarının veya biyoçeşitlilik açısından değerli alanların dışında yapılabilir mi?
- Yeni gelişmeler için en iyi zamanlama veya sekanslama nedir? Burada sorulması gereken genel soru: 'ilk olarak en az hasara yol açacak etkilere sahip gelişmelerin yapılması ve en sorunlu gelişmelerin ise ertelenmesi mümkün müdür?' Önceliklendirme, özellikle, önerilen plan veya programın örn. öncelikli projeye veya kamu bütçesine destek sağlama konusunda önemli kararları ilgilendirdiği durumlarda, etkili olabilir.

Planların veya programların genellikle herhangi bir alternatif hazırlanmadığına dikkat çekmek gereklidir. Bu tür durumlarda, SÇD'nin, daima, *'hiçbir şey yapmama alternatifi'*ni yani, tespit edilen kilit çevre ve sağlık konularının olası gelişimini dikkate alması ve bunu plan veya programın uygulanmasının doğuracağı olası etkilerle kıyaslaması gerekir.

SÇD, yeni alternatifler de önerebilir – ancak, SÇD girdilerinin doğru bir şekilde değerlendirileceğinden emin olmak adına, bu tür bir önerinin planlama ekibiyle ve plan veya programın hazırlanmasından sorumlu kurumla doğru bir şekilde görüşülmesi önemlidir.

4.3.5 Etki Azaltım Önlemleri

Etki analizinin ardından – ve plan veya programın alternatif seçeneklerle optimize edilmesine yönelik bütün olasılıklar tükendiğinde – SÇD'nin önemli olumsuz etkileri önlemek, azaltmak veya gidermek için ve/veya olası olumlu etkileri artırmak için önlemler formüle etmesi gerekir. Ancak, stratejik düzeydeki etki azaltım önlemleri, genellikle ÇED'de tanımlananlardan farklı olur. SÇD, daha kapsamlı stratejik alternatiflerin (örn. yol bağlantısının demiryolu ile değiştirilmesi) dikkate alınması veya belirli bir gelişme önerisinin genel tasarımıyla değişiklikler yapılması için önerilerde bulunabilirken; ÇED ise, genellikle, konum seçeneklerini (örn. belirli karayolu kesitlerinin rotasının değiştirilmesi, önerilen endüstriyel üretimin boyutunun azaltılması) ve teknik önlemleri (örn. farklı teknolojiler, enerji kaynakları, hammadde nakliyesi vb.) ele alır.

Bu bağlamda, SÇD'de özellikle aşağıdaki seçeneklerin dikkate alınması gerekir:

- Planlanan faaliyetlerin/projelerin tasarımı için öneriler. Bu, tasarımlarında araştırılması gereken özel konulara ve alternatiflere yönelik öneriler yapılmasıyla, bu faaliyetler için gerçekleştirilecek olan özel ÇED'ler için kapsam ve odak noktasına yönelik tavsiyelerde bulunulmasıyla ve/veya bu faaliyetlerin/projelerin uygulanması için koşullar önerilmesiyle gerçekleştirilebilir.
- Önerilen planın yan etkilerinin doğru bir şekilde yönetilmesinin sağlanması için kurumlararası düzenlemelerde iyileştirmeler yapılması. Bunlar, ilgili makamlar arasındaki koordinasyonun artırılmasını, ekonomik enstrümanların daha iyi kullanılması veya önerilen gelişmelerin uygulanması veya idari denetiminin artırılmasını içerir.
- Olumsuz etkilerin giderilmesine yönelik başka girişimler önerilmesi. Bunlar, yeni planlama süreçleri başlatılmasını (örn. bir bölgedeki su kalitesi komşu bölgedeki gelişmelerden ciddi şekilde etkilenirse, SÇD, bu sorunlarla mücadele edebilmek için entegre boşaltma havzası yönetimi süreci başlatılmasını önerebilir); olumsuz etkilerin giderilmesi için yeni enstrümanlar yaratılmasını (örn. kirlilik ücretlerini toplamak için bir ilçe çevre fonu oluşturmak ve bu kaynakları, çevresel altyapının geliştirilmesinde kullanmak) içerebilir.

4.3.6 SÇD Uygulayıcılarına Yönelik Tavsiyeler

- SÇD tarafından plan veya programa yönelik olarak formüle edilen değerlendirme ve sonuçta yapılan öneriler konusunda, planlayıcılarla doğru bir şekilde iletişim kurulması gerekir; planlayıcı tarafından plan veya programa SÇD önerilerinin entegrasyonuna ilişkin olarak doğru bir gerekçelendirme ve açıklama sunulması gerekir,
- Plan veya program ve ayrıca 'hiçbirşey yapmama' alternatifi (yani, mevcut durum) ile önerilen bütün alternatiflerin değerlendirilmesi ,
- Belirlenen olası etkilerin etki azaltım önlemlerinin bağlantılanması ,
- İdeal olarak, etki azaltım önlemlerinin plan veya programa entegre edilmesi gerekir ve dolayısıyla, önerilen etki azaltımı eylemleri konusunda uzlaşmaya varmak amacıyla ilgili devlet makamları ile istişare görüşmeleri yapılması önerilebilir,
- Herhangi bir belirsizliği ve bilgi veya veri eksikliğini tanımlamayı unutmayın.

4.4 SÇD Raporunu Oluşturma

4.4.1 Giriş

Prensipte, SÇD Raporu, ilgili bütün paydaşlara danışılmış olan bir ana dokümandır ve dolayısıyla, iyi organize edilmiş ve okuyucu-dostu olması gerekir. SÇD Raporu'nun bu tür nitelikleri, paydaşlarla etkili bir iletişim kurulmasını sağlamaya (ki böylece SÇD'nin sağladığı bilgileri anlayabilmelerini sağlamaya) ve önerilerin ve sonuçların bu paydaşlar tarafından kabul edilebilirlik şansını artırmaya yardımcı olur. Öte yandan, SÇD Raporu, akademik veya bilimsel bir çalışma değildir – ilgili paydaşlarca dikkate alınması gereken ana mesajların neler olduğunun açık ve net olması ve ekleri içeren bir forma daha detaylı bilgiler eklenebilir.

4.4.2 Yaklaşım

Genel olarak, SÇD Raporu'nun, SÇD Yönetmeliği'nin Ek -3'ünde ana hatları verilen bütün bilgileri ele alması gerekir. Bu bağlamda, SÇD uygulayıcılarının taslak SÇD Yönetmeliği'nin Ek-3'ünde listelenen maddeleri esnek bir çerçeve olarak (ve SÇD raporu'nun katı bir şekilde tanımlanmış olan bölümleri olarak değil) almasına izin verilmesi gerektiği vurgulanmalıdır. Yapıdan ayrılırlarsa, SÇD Raporu'nun SÇD Yönetmeliği'nin Ek-3'ündeki uygulanabilir gereksinimler konusunda nereden ve nasıl bilgi sağlayacağını açık bir şekilde sunmaları gerekmektedir.

Genel bir ilke olarak, SÇD Raporu'nun ana versiyonunun kısa ve öz olması ve detaylı bilgilerin ekler kısmında verilmesi gerekir. SÇD uygulayıcıları, raporlarını mümkün olduğunca okuyucu dostu olarak hazırlayabilmek için aşağıdaki tavsiyeleri kullanabilirler:

- SÇD sürecinin odak noktasını açıklayın, okuyucuları dokümanda net bir şekilde geçiş yapabilmelerini sağlayın ve kilit sonuçların altını çizin.
- Mümkün olduğunca çok sayıda görsel - örn. SÇD sonuçlarını görsel olarak sunan sade matrisler - kullanın.
- Karar alma için alternatifleri karşılaştırın ve önerileri önceliklendirin.

SÇD, plan veya programa yönelik tavsiyeler ortaya atabilir. Bunların açık bir şekilde formüle edilmesi gerekir, yani SÇD Raporu'nun şunları detaylı bir şekilde açıklaması gerekir:

- Tavsiye edilen nedir ? (azaltım önlemleri, izleme şemaları, karar almada benimsenecek koşullar, vb.),
- Neden tavsiye edilir ? (örn. belirli olumsuz etkileri minimuma indirmek için), ve
- Bu eylemler kimler/hangi kurumlar tarafından gerçekleştirilmelidir ?(planlama kurumu, proje geliştiricisi, çevre kuruluşları, karar alıcılar vb.).

4.4.3 SÇD Uygulayıcılarına Yönelik Tavsiyeler

- SÇD Raporu'nu çok karmaşık hazırlamayın – Ana kısmı kısa ve net olmalıdır. Detaylı bütün analizler ve bilgiler raporun eklerinde verilebilir.
- Raporun karar alıcılar, ilgili makamlar ve halk için "kullanıcı dostu" olabilmesi amacıyla anlaşılır bir dil kullanın (örn. doğru bir açıklama olmadan herhangi bir teknik terim veya kısaltma kullanmaktan kaçının).

- Mutlaka teknik olmayan bir özete yer verin.
- Hangi tavsiyelerin plan veya program, veya proje tasarımının son taslağına koyulmuş olduğunu açık bir şekilde gösterin.
- Herhangi bir belirsizlik veya veri ve bilgi eksikliğini açıkça belirtin.

5. SÇD’de YAPILMASI ve YAPILMAMASI GEREKENLER

Bu rehber, bir dizi öneri formüle etmiştir. Kilit uygulama önerileri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

SÇD sürecinin unsurları	YAPILMASI GEREKEN	YAPILMAMASI GEREKEN
Eleme	Plan veya program hazırlanmasının ilk aşamasında SÇD uygulaması için bir gereklilik belirlenmesi - ideal olarak plan veya programın hazırlanması konusundaki karar alındıktan hemen sonra.	Önerilen strateji, plan veya programın odak noktasının ve doğasının incelenmesi – Sadece ismi, SÇD’nin gerekli olup olmadığına karar vermek için yeterli bir yönlendirme sağlamaz.
SÇD’de ele alınacak konuların kapsamını belirlerken (Kapsam Belirleme)	Mümkünse, çevre makamları, planlama ekibi ve diğer kilit paydaşlarla SÇD’de ele alınacak ilgili çevre konuları üzerinde uzlaşmaya varmaya çalışılması.	Önerilen strateji, plan veya programın detay yapısı, ölçeği ve düzeyi için yeterli olan veya olmayan çevre konularının seçilmesi.
Mevcut durum analizi hazırlanırken	- Geçmişteki ve gelecekteki eğilimlerin ve bunların ardındaki etmenlerin analiz edilmesi - Program gerçekleştirilmediği takdirde ortaya çıkacak sonucun ne olabileceğinin taslağının çizilmesi - Planlama ekibi ile bilgi paylaşımı yapılması.	- Kapsam belirleme aşamasında tespit edilen konulara odaklanılmaması: Durum analizi, tam bir bölge/ülke çevre raporu olmamalıdır. - Gereğinden fazla detay toplanması veya bilgilerin sırf elde bulunduğu için kullanılması.
Önerilen gelişim hedefleri veya öncelikleri değerlendirilirken	- Önerilen strateji, plan ve program ve uluslararası, ulusal veya alt-ulusal düzeylerde formüle edilmiş olan ilgili çevresel politika hedeflerinin izlediği genel gelişim yönelimleri arasındaki bütün kilit çatışma konularının ve sinerjilerin değerlendirilmesi - Planlama ekibine tavsiyelerde bulunulması.	- Olumlu etkiler üzerinde gereğinden fazla durulması, - Planlama ekibinin bu değerlendirmelere aktif olarak dahil edilmesinin unutulması, - Herhangi önemli bir belirsizliğe ilişkin bilgi sağlamanın unutulması.
Önerilen gelişim müdahalelerinin etkileri değerlendirilirken ve etki azaltım önlemleri önerilirken	- Önerilen strateji, plan veya programın ilgili çevre konuları üzerindeki bütün olumlu ve olumsuz etkilerinin değerlendirilmesi - Yapılan değerlendirmenin özetlenmesi ve herhangi bir önemli belirsizliğe ilişkin açıklama yapılması.	- Olumsuz çevresel etki beklenen yerlerde, önlemin (önlemin konumuna, karakterine ve boyutuna bağlı olarak) optimize edilmesi konusunda önlemler sunulmasının unutulması, - Planlama ekibinin bu değerlendirmeye aktif olarak dahil edilmesinin unutulması.
İzleme sistemi önerilirken	- Önerilen izleme sistemi formüle edilirken, planlama ekibinin, programlama dokümanı önerenlerin ve ilgili çevre makamlarının bu işleme aktif olarak dahil edilmesi - Önerilen izleme düzenlemelerinin gerçekçi olmasının sağlanması	Basit yaklaşımlar kullanılmaktan çekinmeyin.

SÇD sürecinin unsurları	YAPILMASI GEREKEN	YAPILMAMASI GEREKEN
SÇD Raporu derlenirken	- SÇD'ye genel yaklaşım ve SÇD sürecinin çıktılarının planlama ekibi tarafından ne şekilde dikkate alındığı konusunda açıklama yapılması - Değerlendirme için açık kalan herhangi bir konunun ve değerlendirme sonuçlarının altının çizilmesi. - SÇD sırasında ortaya çıkan herhangi bir belirsizliğe veya güçlüğü ilişkin açıklama yapılması.	Karmaşık bir dil kullanılması

6. REFERANSLAR

- Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin, Topluluğun Su Politikası Konusuna İlişkin Eylemi İçin Bir Çerçeve Oluşturan 23 Ekim 2000 tarihli ve 2000/60/EC sayılı Direktifi, (Su Çerçeve Direktifi)
- Avrupa Parlamentosu ve Konseyi'nin, belirli Planların Ve Programların Çevre Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesine İlişkin 27 Haziran 2001 tarihli ve 2001/42/EC sayılı Direktifi, (SÇD Direktifi)
- Dusík, J., Harmel, M, ve M. Smutný (2013), SÇD Gerçekleştirilmesine İlişkin Rehber: Uygulayıcılar için genel metodolojik tavsiyeler. AB-fonlu proje 'Bölgesel ve yerel düzeyde Stratejik Çevresel Değerlendirme için kapasite artırımı' EPTISA Servicios de Ingeniería S.L. ve Dvokut Ecro d.o.o. Haziran 2013
- İngiltere Çevre Ajansı (2014) Çevre Raporu: Thames Nehir Havzası Yönetim Planı Güncellenmiş Taslağı.
- Avrupa Komisyonu (2013), İklim Değişikliğinin ve Biyoçeşitliliğin Stratejik Çevresel Değerlendirme'ye Entegrasyonuna İlişkin Rehber, Avrupa Birliği, 2013.
- ODPM (2005), Stratejik Çevresel Değerlendirme Direktifi'ne İlişkin Uygulama Rehberi, Başbakan Yardımcılığı, İngiltere, 2005.
- Çevre ve İklim dair Bölgesel Erişim Ağı (ECRAN). 2014. SÇD/ÇED'e İlişkin 1. Eğitimcilerin Eğitimi El Kitabı (yayınlanmadı).
- Çevre ve Şehircilik Bakanlığı: Stratejik Çevresel Değerlendirme Yönetmeliği (taslak versiyon, Mart 2016)
- UNECE ve REC (2012), Stratejik Çevresel Değerlendirme Protokolünün Uygulanmasına İlişkin Destek Niteliğindeki Kaynak El Kitabı. Birleşmiş Milletler Yayınları, ECE/MP.EIA/17. New York ve Cenevre, 2012

Ekler

Ek 1: Yöntemlere ve Araçlara Genel Bakış

Burada, SÇD/ÇED gerçekleştirilirken uygulanabilecek yöntemlere veya analitik araçlara pratik bir genel bakış sunulmaktadır. Seçilen yöntemlerin veya analitik araçların uygulanabilirliği ile artıları ve eksileri kısa ve genel olarak açıklanır. SÇD/ÇED uygulanırken değerlendiriciler tarafından kullanılacak araçların ve tekniklerin yer aldığı bir liste olarak ele alınması halinde, bu tür fikirler için “bir kural” veya “tek kaynak” olarak kullanılmamalıdır. Her bir strateji/plan/program veya proje kendine özgüdür ve ayrı ayrı değerlendirilmelidir.

SÇD/ÇED uzmanlarının, her bir SÇD/ÇED için olası en iyi sonuçları elde etmek amacıyla kullanılan yaklaşımları, yöntemleri ve araçları çeşitlendirebileceğinin ve çeşitlendirmesi gerektiğinin vurgulanması son derece önemlidir. Asıl karar alma gereksinimleri ve bilgi erişilebilirliğine göre ve dolayısıyla duruma özel yaklaşım benimsenmesi sağlanarak, SÇD/ÇED sürecindeki her bir ana adım için mümkün olan en iyi yöntemin veya analitik aracın seçilmesi gerektiği de önerilebilir.

Uygulanabilir yöntemlerin veya analitik araçların kilit özellikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir (UNECE'den adapte edilmiştir, 2011 ve eğitim materyali amacıyla değiştirilmiştir):

Seçilen uygulanabilir yöntemler veya analitik araçlar	SÇD sürecinde uygulanmaları					ÇED sürecinde uygulanmaları				
	Konuların ve etkilerin belirlenmesi	İçerik ve mevcut durum analizi	Alternatif geliştirilmesine olan katkısı	Etkilerin değerlendirilmesi	Karar alma için kilit seçeneklerin karşılaştırılması	Konuların ve etkilerin belirlenmesi	İçerik ve mevcut durum analizi	Alternatif geliştirilmesine olan katkısı	Etkilerin değerlendirilmesi	Karar alma için kilit seçeneklerin karşılaştırılması
Mekansal analizler/Coğrafi bilgi sistemleri (GIS)	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Trend analizi/ekstrapolasyon	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
Çoklu kriter analizi			✓	✓	✓			✓	✓	✓
Maliyet-kar analizi			✓		✓			✓	✓	✓
Karşılaştırmalı risk değerlendirmesi			✓	✓	✓			✓	✓	✓
Modelleme		✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓

MEKANSAL ANALİZLER/COĞRAFİ BİLGİ SİSTEMLERİ (CBS)

Mekansal analizler, SÇD/ÇED ile ilgili farklı bilgiler sunan katmanlar/haritalar hazırlanması ile gerçekleştirilir. Bu yöntem, genellikle, bilgilerin haritalanması ve plan veya programın alanı boyunca ne şekilde değiştiğinin gösterilmesi açısından faydalı olur. Alansal analizlerin sonuçları, SÇD/ÇED sürecinde çok çeşitli pratik kullanım sunar – bu anlamda, şunları sağlayabilirler:

- Alıcı ortamın, sonuçta ortaya çıkan gelişmenin ve mevcut kısıtlamaların/çatışmaların birleşik bir resmini sunmak.
- Veri dizileri kullanılırken, zamanla ne tür değişiklikler meydana geldiğini göstermek,

- Önceki gelişmelerin etkilerini sunmak ve farklı konular arasındaki bağlantıları göstermek,
- Gelecek için planlanan faaliyetlerin/gelişmelerin potansiyel etkilerini belirlemek,
- Farklı faaliyetlerin bir konu üzerindeki kümülatif etkilerinin ana hatlarını çizmek,
- Farklı çevresel etkilerin alansal konsantrasyonlarını göstermek.

Uygulama için avantajlar ve dezavantajlar:

- + Mekansal analizler, çok büyük miktarlarda - aksi takdirde kullanımı pratik olmayabilecek - coğrafi konumlu veriler kullanılmasına olanak tanır.
- + Mekansal analizler, mevcut durumun, devam etmekte olan süreçlerin ve gerçek alanda farklı veri dizileri arasındaki ilişkilerin daha iyi anlaşılabilmesine olanak tanır.
- + Mekansal analizler, topografi ve bölgesel arazi konularını dikkate alır.
- + Mekansal analizler son derece yoğun bir şekilde kullanılır ve herhangi bir plan veya programın planlama sürecine dayalıdır; dolayısıyla, planlama ekibi ile iletişim, problem odaklı görüşmeler ve çözüm bulma açısından uygun bir araç haline gelir.
- Mevcutta uygun formda, alan aralığında ve kalitede gerekli veri bulunmadığı takdirde, alansal analizler pahalı, vakit kaybettirici ve hatta kimi zaman verimsiz olabilir.
- CBS ile elde edilen sonuçların kalite kontrolü (farklı veri dizilerinin birleştirilmesi halinde) ve sonuçların gerektiği gibi yorumlanması - değerlendirenin veri dizilerini iyi bilmesini ve anlamasını gerektiren - da eşit derecede önemli/sorun yaratıcıdır.
- CBS kullanılmasının gerekçesi, özel sorulara özel yanıtlar bulma ihtiyacıdır. CBS'nin genel kullanımı, bir yüksek teknoloji yaklaşımı gibi görünse de, kimi zaman eldeki yoğun orandaki veriler görevi gömlgeleyebilir ve karar alma sürecinde gereksiz karmaşalara yol açabilir.

TREND ANALİZİ/EKSTRAPOLASYON

Doğru trend analizi, herhangi bir değerlendirmenin en önemli unsurlarından biridir. SÇD/ÇED açısından, alan ve zaman içinde çevrenin durumunda meydana gelen çevresel baskıların ve değişikliklerin yorumlanması olarak tanımlanabilir. Gelecekte meydana gelecek olayları veya süreçlerin gelişimini öngörmek/modellemek için de sıklıkla kullanılır. Çok sayıda bilgiyi sadeleştirmek ve bizlerin "büyük resmi" veya "nereye doğru gittiğimizi" anlamamıza yardımcı olmak amacıyla tasarlanmıştır.

Trend analizi, veri dizileri kullanır ve herhangi bir trendin veya dokunun takip edilmesine yardımcı olur. Trendler doğrusal, üssel veya döngüsel olabilir ve mümkün olan yerlerde, doğru bir temporal ölçekte analiz edilmelidir. Trendler, çok basit (örn. bir çizgi grafiği) veya oldukça karmaşık (örn. üç boyutlu grafikler veya video simülasyonları kullanılması) bir biçimde sunulabilir. Trend analizini kolaylaştıran çok sayıda bilgisayar programı bulunmaktadır (örn. en basit olanı, bilgisayar hesap tablosu yazılımları ve en gelişmiş olanı ise RATS, GAUSS, JMP, vb. içerenlerdir.).

Uygulama için avantajlar ve dezavantajlar:

- + Çok büyük miktarlardaki bilgileri özetleyebilir ve sadeleştirebilir ve "büyük resmi" görebilmemize yardımcı olur.
- + Uzun süreçler boyunca çevresel verilere ulaşılabilen yerlerde, kümülatif etkilerin niceliklendirilmesine çok büyük destek sağlayabilir.
- ± Beklenen veya genel trendlerde olabilecek beklenmeyen sapmaları ortaya çıkarabildiği için, bu tür sapmaların tespit edilmesi, bunların ardındaki nedenlerin belirlenmesi ve bunları bizim yaptığımız trend analizinin hedefinin kapsamına dahil edebilmek açısından da son derece önemlidir.
- Veri setlerine dayalı olduğundan, ancak uygulama için kullanılan veriler kadar net ve güvenilirlerdir. Dolayısıyla, gerekli ve net veri dizileri seçmeye ve veri toplama yöntemlerinin ve kalitesinin anlaşılmasına ve dolayısıyla verilerin güvenilirliğine, ilgili makamlarla yapılan istişare görüşmeleri de dahil olmak üzere ve nitelikli veri (özel bir olaya ilişkin eksiksiz bilgi) desteği sağlamaya da özel önem verilmelidir.

ÇOKLU KRİTER ANALİZİ

Çoklu kriter analizi (ÇKA), değerlendirmeyi sayısallaştırarak, karar almadaki karmaşıklığın giderilmesine yardımcı olur. Bütün ÇKA yaklaşımları, kriter değerleri ve her bir seçeneğin performans değerlendirmesi şeklinde ifade edilen yargıları birleştirir. Bütün alternatif seçenekleri birkaç kritere göre sayısal olarak değerlendirir ve ayrı ayrı yapılan bu değerlendirmeleri tek bir genel değerlendirme olarak birleştirir. En çok tercih edilen seçeneği tespit etmek, seçenekleri sıralamak veya basitçe, sınırlı sayıdaki seçeneklerin detaylı bir değerlendirme için kısa liste haline getirilebilmesi amacıyla kabul edilebilir ve kabul edilemez seçenekleri birbirinden ayırmak için kullanılabilir. Amaç, karar almak değil, düşünme ve karar alma konularında bir yardımcı olarak hizmet etmektir. Verilerin ve hükümlerin parçalar halinde ele alınabilmesi için problemi daha üstesinden gelinebilir parçalara ayırma ve sonrasında parçaları karar alıcılar için daha tutarlı bir genel resim sunmak üzere yeniden birleştirme yöntemidir.

Uygulama için avantajlar ve dezavantajlar:

- + Aynı anda farklı kriterleri dikkate alır; dolayısıyla, karar alma sürecinin tek bir kritere bağlı olması önlenir.
- + Şeffaf ve nettir.
- + Farklı paydaşların görüşlerinin değerlendirmede biraraya getirilebilmesi için kullanılabilir.
- + Karar alıcı ile ve bazen de daha geniş bir toplulukla iletişim kurulabilmesini kolaylaştırır.
- Önerilen alternatif seçeneklerin çeşitli artıları ve eksileri konusundaki rasyonel tartışmaları soyut sayılar konusundaki görüşmelere indirger.
- Son derece tartışmaya açık kararlar konusunda uzlaşmaya varılmasını kolaylaştırmaz.
- Nicel bilgiler sunarak, doğruluk konusunda hatalı bir görüntü yaratabilir. Bu, bütün ÇKA'ların bir değer yargısına sıkıca bağlı olduğu gerçeğini saklar.
- Analizi gerçekleştirenler tarafından kolayca manipüle edilebilir.
- SÇD/ÇED, genellikle, çevreyi ve sosyal unsurların bir kısmını (sağlık, erişilebilirlik vb.) dikkate alır; sosyal unsurların diğer kısmını (iş, sosyal standartlar vb) ve gerçek bir ÇKA'da yer alması gereken ekonomik unsuru dışarıda bırakır. Çoklu kriter analizinin bu tür kullanımı kısmen sınırlıdır ve değiştirilmesi gerekir.

FAYDA MALİYET ANALİZİ/MALİYET-KULLANIM ANALİZİ

Fayda Maliyet analizinde (FMA), karlar ve maliyetler finansal terimlerle ifade edilir; böylece, zaman içindeki bütün kar akışları ve bütün proje maliyeti akışları, "net mevcut değer"leri açısından genel bir temelde ifade edilir. Fayda Maliyet Analizi, bir yöntem olarak, iki amaca sahiptir:

- Gerekçe/fizibilite sağlayarak, yatırımın/kararın sağlam olup olmadığını belirlemek.
- Farklı yatırımları/kararları kıyaslamak için temel oluşturmak.

Fayda Maliyet analizi, bütün kriterlerin parasallaştırılmasını gerektirir. "Klasik" kullanımı, SÇD'den ziyade, ÇED'de daha çok görülmektedir. Bazı unsurlara – insan hayatı veya çevre gibi - objektif olarak değer biçilmesi bazen çok güç olur. Ancak, bu analizle bağlantılı olan ve karın parasal olmayan birimlerle - kalitece ayarlanmış yaşam yılları gibi (örn. yol güvenliği, kurtarılan hayat başına maliyet açısından ölçülebilir) - ifade edildiği Fayda Maliyet analizi tekniği kullanılarak bu durumun önüne geçilebilir. Bir kar/fayda, insan refahını artıran/azaltan herhangi bir şey olarak tanımlanabilir. İnsan refahı ise, kişilerin tercihleri (seçimler, piyasa davranışı, anketler vb. ile ortaya çıkar) ile belirlenir. Bir tercihin ölçümü, bir bireyin bir kar elde etmek veya bir masraftan kaçınmak için bedel ödeme konusundaki isteğinin veya bir masrafı tolere etmek veya bir karı için telafi kabul etme konusundaki isteğinin bulunması ile yapılabilir. Ancak, bu tür parasal olmayan ölçüler, önemli derecede farklı çıktılara sahip politikaların değerlendirilmesi açısından sınırlı kullanıma sahiptir.

Uygulama için avantajlar ve dezavantajlar:

- + Karar alıcıya kolay anlaşılır bilgiler (parasal ifade ile) sağlar.
- + Başka türlü yapılması zor olan etki kıyaslaması yapılmasına olanak tanır (örn. motorlu taşıt kullanıcıları için zaman tasarrufu - peyzaj değeri kaybı).
- ± Fayda Maliyet analizi, en iyi alternatife ilişkin iyi bir tahmin sunarken, ekonomik verim ve sosyal refah açılarından mükemmeliyet garanti değildir.
- ± Bazı unsurlara – insan hayatı veya çevre gibi - objektif olarak değer biçilmesi bazen çok güç olur. Fayda Maliyet analizi kullanılarak bu durumun önüne geçilebilir.

- Uygun indirim oranlarını, gelecekteki maliyetlerin ve karların net mevcut değerlere indirilmesini ve sağlık, yaşam ve çevre ürünlerine ve hizmetlerine değer biçilmesini içeren pek çok tartışma konusu bulunmaktadır.
- FMA'da kullanılan, contingent valuation gibi yöntemlerle ilgili çok sayıda teknik güçlük ve anlaşmazlık bulunmaktadır.

KARŞILAŞTIRMALI RİSK DEĞERLENDİRMESİ

Karşılaştırmalı risk değerlendirmesi, çevresel sorunları veya konuları sistematik olarak ölçmek, kıyaslamak ve sıralamak için kullanılan bir çevresel karar alma aracıdır. Somut bir duruma veya bilinen bir tehdide ilişkin niceliksel, niteliksel veya karşılaştırmalı risk değerinin tespit edilmesidir. İki risk bileşeninin hesaplanmasını – potansiyel kaybın büyüklüğü ve meydana gelecek kayıp olasılığı – veya başka bir ifadeyle, risklere, tehditlere ve hassasiyetlere dayalı olarak, bir varlıkta ne kadar kayıp olmasını bekleyebileceğimizin hesaplanmasını gerektirir. Dolayısıyla, ekonomik açıdan, varlığı korumak için karşı tedbir uygulanması için gereken harcamaları gerekçelendirmek mümkün olur. Bu yöntem, genellikle, bir sorunun insan sağlığı, doğal çevre ve yaşam kalitesi üzerinde oluşturduğu risklere odaklanır ve ilgili riskler açısından sıralanan konu alanlarının bir listesini (veya listelerini) oluşturur.

Uygulama için avantajlar ve dezavantajlar:

- + Başka türlü kıyaslanmaları zor olan risklerin objektif bir şekilde sıralanmasını sağlar.
- Karşılaştırmalı risk değerlendirmesi kullanılması, pratikte, özel durumlarla sınırlıdır. Belirli sorulara yanıtlar sağlamak üzere tasarlanmış olan özel bir araçtır. Göreceli olarak açık ve geniş kapsamlı SÇD sürecindeki kullanımı, yine göreceli olarak sınırlıdır ve ÇED düzeyi için çok daha uygundur.
- Analiz multi-disipliner ve son derece karmaşıktır.
- Öncelik belirlemek, kesinlikle toplumun değerlerine bağlıdır ve sonuçlar, sıralama kriterlerinin değişmesi durumunda, önemli oranda çeşitlilik gösterebilir.

MODELLEME

Modelleme, alan ve zaman içinde meydana gelen her tür süreç veya olayın modellenmesi için kullanılan bütün metodolojilerin genel bir adıdır. Her tür modelleme, alansal veya diğer veri modellerinin uygulanması için bir araç olan GIS kullanımı ile yakından bağlantılıdır. Benzer başka durumlarda yeniden kullanılabilen daha standart modeller, belirli soru dizilerini yanıtlamak amacıyla özel olarak tasarlanmış olan bilgisayar programlarında geliştirilmişlerdir (örn. HMS, Mike, IMMI, vb.). Öte yandan, GIS'in kendisi, çok çeşitli standart modeller sunar (örn. Slope, Watershed, vb.) veya programlamaya yatkın kullanıcılara, kendi ihtiyaçlarını karşılayacak özgün modeller yaratma olanağı sağlar.

Modelleme, genel olarak SÇD'de ancak başka analitik araçlar yetersiz öngörüler sunduğunda kullanma eğilimi bulursa da, ÇED'de yaygın olarak kullanılır. En çok kullanılan modeller şunları içerir:

- Hava Kalitesi Modelleri, birtakım projelerin yerel hava kalitesi üzerindeki bireysel veya kümülatif etkilerini simüle edebilir.
- Zemin Kalitesi Modelleri, zemindeki bozulmayı (örn. erozyon, organik madde bozulması, vb.) veya zemine uygulanan kimyasal (gübre, böcek ilacı ve ağır metaller) birikintilerini ve kirliliğini hesaplayabilir.
- Su Kalitesi Modelleri, farklı akış veya debi koşullarında çeşitli kirleticilerin yayılımını simüle edebilir. Başka su kalitesi modelleri, bir göl ortamındaki kirleticilerin davranışlarını simüle edebilir. Çeşitli kirleticilerin yeraltı suyundaki dağılımını ve yeraltı suyu kütlesinin kendini temislemesi için gerekli olan süreyi simüle edebilen modeller de bulunmaktadır.
- Taşkın modelleri, bir projenin veya bir çok projenin hem yerel taşkınlar hem de mansap taşkınları üzerindeki bireysel veya kümülatif etkilerini simüle edebilir.
- Gürültü Modelleri, birden çok kaynaktan gelen birikimli gürültü seviyelerini değerlendirebilir.
- Görselleştirme modelleri, bir çok projenin peyzaj üzerindeki bireysel veya kümülatif etkilerini simüle edebilir. SÇD/ÇED'deki en yaygın kullanımı, koruma altındaki peyzajlarda veya kültürel miras niteliğindeki binalar/alanlarda veya bunların yakınlarında yapılacak olan yeni bina/altyapı projeleri ele alınırken gerçekleşir.

Uygulama için avantajlar ve dezavantajlar:

- + Modelleme, doğru kullanıldığında, süreçler ve olaylara konusunda uzun vadeli öngörüler yapılmasına olanak tanır.
- + Model, önerilen plan/projenin zaman ve alan içinde oluşacak etkilerini simüle edebilir ve farklı varsayımlara/senaryolara ve girdi verilerine dayalı olarak çok sayıda simülasyon gerçekleştirebilir.
- + Modelleme sonuçları CBS ile etkili bir şekilde birleştirilebilir.
- Bir modelin inşası veya kalibrasyonu ve işleyişi, maliyet, uzmanlık ve zaman açısından genellikle çok talepkardır.
- Hiçbir model, doğal sistemin her zorluğunu gerçekçi bir şekilde ele alamaz.
- Bir modelin doğruluğu, tamamen, mevcut durum verilerinin kalitesine dayalıdır.
- Modelleme, gerçek dünya koşullarını simüle etmek üzere tasarlanmış bir dizi analitik prosedürler ve kurallara dayalıdır. Modelin kendisinde veya kullanılan veri dizilerinde meydana gelecek herhangi bir değişiklik çok farklı sonuçlar sağlayabilir. Sonuçların objektif ve kritik bir şekilde yorumlanması sürecinde, veri dizilerine, gerçek dünya koşullarının simülasyon kalitesine ve modelin kendi güvenilirliğine çok dikkat etmek gerekir.
- Modelleme, gözlemlenmekte olan olayı çoğunlukla önemli derecede etkileyen dış etmenlerin meydana gelişini öngöremez.

Bu yayının içeriği sadece Eptisa Mühendislik liderliğindeki Konsorsiyum'un sorumluluğu altındadır
ve hiçbir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıtmamaktadır